

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาถึงการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปาก ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โดยศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับการให้ความหมายต่อสุขภาพช่องปาก และปัจจัยทางสังคม และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปาก ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลในระดับต้น ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 โรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย และโรงเรียนกาวีละวิทยาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา ในสังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ จำนวนโรงเรียนละ 1 ห้องเรียน รวม 3 ห้อง ในการเลือกห้องเรียนใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย หลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของนักเรียนแล้วจึงคัดเลือก กลุ่มตัวอย่าง เพื่อเป็นผู้เข้าร่วมการสนทนาแบบกลุ่ม ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อให้ได้นักเรียนที่มีความแตกต่างกันทางด้านระดับฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมของผู้ปกครอง ลักษณะที่อยู่อาศัย ของนักเรียนในระหว่างศึกษาเล่าเรียน เพศ บุคลิกภาพ และประสบการณ์ทางทัศนธรรมของนักเรียน จำนวนนักเรียนที่เข้าร่วมการสนทนาแบบกลุ่ม เท่ากับ 36 คน เป็นนักเรียนชาย 20 คน นักเรียนหญิง 16 คน และแบ่งการสนทนาแบบกลุ่มเป็น 5 กลุ่มโดยเป็นนักเรียนชาย 3 กลุ่ม นักเรียนหญิง 2 กลุ่ม ส่วนการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก สัมภาษณ์นักเรียนทั้งหมด เท่ากับ 6 คนโดยใช้วิธีการคัดเลือกนักเรียนแบบเจาะจงจากนักเรียนที่เข้าร่วมการสนทนาแบบกลุ่ม เพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลครบถ้วน ตามที่ต้องการศึกษา และใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลประมาณ 3 เดือน

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ข้อมูลจากแบบบันทึกสนทนา และการถอดเทปซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ด้วยวิธีจำแนกประเภทข้อมูล จัดระบบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่แบบมีความสัมพันธ์ ร่วมกับวิธีการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้วิจัยประมวลความคิดขึ้นจากข้อมูลเชิงรูปธรรมแล้วทำเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรม โดยการหาลักษณะร่วมของรูปธรรมจำนวนหนึ่งเพื่อทำ ข้อสรุปว่ารูปธรรมเหล่านั้นมีลักษณะ และแบบแผนอย่างไร

สรุปผลการศึกษา

1. การให้ความหมายที่เกี่ยวกับคุณค่าต่อสุขภาพช่องปากของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ให้ความหมายที่เกี่ยวกับคุณค่าต่อสุขภาพช่องปากทั้งคุณค่าที่เป็นการรู้จัก คุณค่าที่เป็นความรู้สึก และคุณค่าที่เป็นการปฏิบัติดังนี้

1.1 ความหมายของคุณค่าที่เป็นการรู้จัก

ปัญหาในช่องปากที่นักเรียนคิดว่ามีผลกระทบหรือมีผลกระทบต่อนักเรียนมากที่สุด ได้แก่ การมีกลิ่นปาก รongลงมาได้แก่ ฟันผุและฟันเก โดยนักเรียนคิดว่าหากตนเองมีกลิ่นปาก คงจะเข้าสังคมกับเพื่อนๆ หรือคนอื่นไม่ได้ และไม่ยอมให้เพื่อนๆ ทราบว่าตนเองมีกลิ่นปาก นักเรียนเกือบทั้งหมดทราบว่าสาเหตุของปัญหาในช่องปากส่วนใหญ่เกิดจากการแปรงฟันไม่ถูกวิธี การรับประทานอาหารหรือขนมที่มีรสหวาน โดยคิดว่าความถี่ในการรับประทานอาหาร ไม่มีผลต่อการเกิดโรคฟันผุ แต่นักเรียนเกือบทั้งหมดไม่ทราบสาเหตุของการโรคเหงือกอักเสบ ในการประเมินปัญหาในช่องปากนั้นนักเรียนใช้อาการและลักษณะที่ปรากฏในการประเมิน ปัญหาในช่องปากที่นักเรียนส่วนใหญ่คิดว่าตนเองยังมีปัญหาอยู่ ได้แก่ การมีหินปูน ฟันซ้อนเก ฟันห่าง ฟันผุ และกลิ่นปาก ตามลำดับ ส่วนการประเมินการทำความสะอาดช่องปากนั้นนักเรียนประเมิน โดยดูจากการมีกลิ่นปากหอมสดชื่น การแปรงฟันได้ทั่วถึง ความสม่ำเสมอในการแปรง และเวลาที่ใช้ในแปรงฟัน นักเรียนส่วนใหญ่คิดว่าตนเองดูแลสุขภาพช่องปากยังไม่ดีพอ เนื่องจากยังมีปัญหาในช่องปากอยู่ และดูแลช่องปากไม่สม่ำเสมอเพราะไม่ว่าง และไม่สามารถแปรงฟันตามวิธีที่ทันตแพทย์แนะนำได้

1.2 ความหมายของคุณค่าที่เป็นความรู้สึก

นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ให้ความสำคัญและคำนึงถึงประโยชน์ของสุขภาพช่องปากเป็น 3 มิติ คือมิติทางด้านกายภาพ ทางจิตใจ และทางสังคม โดยให้ความสำคัญที่มิติทางด้านสังคมมากที่สุด เพื่อให้มีความมั่นใจในตนเองในการเข้าสังคมกับเพื่อน ๆ นักเรียนปรารถนาที่จะมีสุขภาพช่องปากที่ดี เพื่อให้มีบุคลิกภาพที่ดีมีคนชื่นชอบ นักเรียนส่วนใหญ่อยากมีฟันขาว ฟันแข็งแรง เรียงสวยงามและไม่มกลิ่นปาก นักเรียนคิดว่าหากมีสุขภาพช่องปากดี จะทำให้มีความสุขในการรับประทานอาหาร ทำให้ร่างกายแข็งแรง ทำให้สุขภาพจิตดี มีบุคลิกภาพดี การพูดคุยกับใครๆ ไม่เป็นที่รังเกียจและอยู่ในสังคมกับเพื่อนๆ ได้อย่างมีความมั่นใจ นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ค่อยพอใจสุขภาพช่องปากของตนเอง เพราะยังมีปัญหาในช่องปากอยู่ ส่วนคนที่พอใจสุขภาพช่องปากของตน

เองนั้นคิดว่าตนเองมีฟันสวย ได้ดูแลช่องปากดีมาตั้งแต่เด็ก สามารถใช้งานได้ตามปกติ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนๆ นักเรียนส่วนใหญ่ชอบฟันของคาราหรือคนที่โฆษณายาสีฟัน เพราะมีฟันขาว และเรียงสวยงาม

1.3 ความหมายของคุณค่าที่เป็นการปฏิบัติ

นักเรียนเกือบทั้งหมดทำความสะอาดช่องปากวันละ 2 ครั้งคือ ตอนเช้า และตอนเย็น โดยมีเหตุผลในการทำความสะอาดช่องปากเพื่อกำจัดเศษอาหารที่ติดอยู่ตามตัวฟัน อุปกรณ์ทำความสะอาดช่องปากที่นักเรียนทุกคนใช้ได้แก่ แปรงสีฟันและยาสีฟัน ส่วนน้ำยาบ้วนปากนั้นนักเรียนที่ผู้ปกครองใช้ก็จะใช้ตาม โดยมีเหตุผลที่ใช้น้ำยาบ้วนปากคือ เพื่อเพิ่มความมั่นใจว่าจะไม่มีกลิ่นปาก เพราะบางครั้งแปรงฟันแรงรีบกัวฟันไม่ค่อยสะอาดอาจมีเศษอาหารติดอยู่ ไหมขัดฟันมีนักเรียนบางคนเท่านั้นที่ใช้เพื่อกำจัดเศษอาหารบริเวณซอกฟันที่แปรงฟันแล้วไม่ออก และอุปกรณ์ที่มีนักเรียนใช้น้อยที่สุดได้แก่ไม้จิ้มฟัน นักเรียนประเมินการทำความสะอาดช่องปาก โดยดูที่กลิ่นปากว่ามีกลิ่นหอมสดชื่นแล้วหรือยัง ดูที่เวลาโดยจะแปรงฟันนานประมาณ 3-5 นาที และดูที่ความทั่วถึง นักเรียนที่คิดว่าตนเองใช้เวลา และใช้อุปกรณ์ทำความสะอาดช่องปาก มากกว่าอวัยวะส่วนอื่นๆ ของร่างกาย ให้เหตุผลว่าเพราะไม่อยากมีปัญหาในช่องปากอีก ไม่อยากสูญเสียฟันแท้ อีก หรือใช้ปากในการสนทนาสื่อสารตลอดทั้งวันจึงจำเป็นต้องดูแลมากกว่า การเลือกรับประทานอาหารที่โรงเรียนนั้นนักเรียนเลือกตามความชอบและความรวดเร็ว ส่วนที่บ้านนั้นแล้วแต่ผู้ปกครองจัดหาให้รับประทาน สำหรับอาหารว่างนั้นนักเรียนไม่ค่อยได้เลือกเนื่องจากไม่มีโอกาสให้เลือก หรือแล้วแต่เพื่อนๆ จะแบ่งให้ หรือแล้วแต่จำนวนเงินที่เหลืออยู่ สำหรับการไปรับบริการทางทันตกรรมนั้นนักเรียนส่วนใหญ่คิดว่าอยากไปรับบริการทางทันตกรรม โดยอยากไปตรวจสุขภาพช่องปากมากที่สุด เนื่องจากไม่ได้ตรวจสุขภาพช่องปากมาหลายปีแล้ว รองลงมาได้แก่ การขูดหินปูน อุดฟัน จัดฟัน รักษาคลองรากฟัน และเคลือบฟลูออไรด์ตามลำดับ

2. บริบททางสังคม และวัฒนธรรมที่มีผลต่อการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากนักเรียน

2.1 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ปกครอง มีผลต่อการให้คุณค่าที่เป็นความรู้สึก และคุณค่าที่เป็นการปฏิบัติต่อสุขภาพช่องปาก โดยนักเรียนที่ผู้ปกครองมีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่าเดือนละ 5,000 บาท ประารถนาให้ตนเองไม่มีฟันผุไม่ต้องสูญเสียฟัน เลือกใช้อุปกรณ์เฉพาะ แปรงสีฟันและยาสีฟัน ไม่ค่อยมีโอกาสได้เลือกประเภทของอาหารที่รับประทาน และอยากไปรับบริการทางทันตกรรมเมื่อมีปัญหาในช่องปากเท่านั้น ส่วนนักเรียนที่ผู้ปกครองมีรายได้ต่อเดือนมาก

กว่าเดือนละ 20,000 บาท ปรารถนาให้ตนเองมีฟันขาว มีฟันแข็งแรงและเรียงสวยงาม เลือใช้ อุปกรณ์ทำความสะอาดช่องปากหลายอย่าง มีโอกาสเลือกประเภทของอาหารที่รับประทาน อยากไปรับบริการทางทันตกรรมสม่ำเสมอ และต้องการจัดฟันหากมีฟันเกหรือฟันห่าง

2. เพศ มีผลต่อการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากที่เป็นความรู้สึก และที่เป็นการปฏิบัติ โดยเพศชายส่วนใหญ่พอใจสุขภาพช่องปากของตนเอง มีความปรารถนาให้ตนเองมีฟันแข็งแรงเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาอยากมีฟันขาว เพศชายส่วนใหญ่ชอบฟันของตนเอง และเพศชายอยากไปรับบริการทางทันตกรรมน้อยกว่าเพศหญิง ส่วนนักเรียนหญิงนั้นส่วนใหญ่ชอบฟันของดารา หรือคนที่โฆษณาใส่ฟัน อยากมีฟันขาวเรียงสวยเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาอยากมีฟันแข็งแรงไม่ผุ ไม่ค่อมพอใจสุขภาพช่องปากของตนเอง เพราะคิดว่าจะมีปัญหาในช่องปากอยู่ อยากไปรับบริการทางทันตกรรมเกือบทุกคน และอยากจัดฟันมากกว่านักเรียนชาย

3. สิ่งแวดล้อม มีผลต่อการให้คุณค่าที่เป็นการปฏิบัติต่อสุขภาพช่องปาก โดยนักเรียนที่อาศัยอยู่กับผู้ปกครองในระหว่างศึกษาเล่าเรียนจะมีโอกาสได้เลือกรับประทานอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการมากกว่า ใช้เวลาในการทำความสะอาดช่องปากมากกว่า ใช้อุปกรณ์ในการทำความสะอาดช่องปากมากกว่า และไปรับบริการทางทันตกรรมบ่อยกว่า

4. ประสบการณ์ทางทันตกรรมของนักเรียน มีผลต่อการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปาก โดยนักเรียนที่ไปรับบริการที่สถานบริการทางทันตกรรม ที่เน้นการให้ความรู้และการปฏิบัติทางด้านการส่งเสริมป้องกันสุขภาพช่องปาก จะให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากที่ถูกต้องมากกว่าทั้งคุณค่าที่เป็นการรู้คิด ความรู้สึกและคุณค่าที่เป็นการปฏิบัติต่อสุขภาพช่องปาก ประเภทของบริการทางทันตกรรม มีผลต่อการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากของนักเรียน โดยนักเรียนที่เคยได้รับบริการเฉพาะการถอนฟัน ในช่วงอยู่ชั้นประถมศึกษา จะมีความรู้สึกกลัวมากที่จะไปรับบริการทางทันตกรรม ส่วนนักเรียนที่เคยได้รับบริการทางทันตกรรม ที่เป็นการส่งเสริมป้องกันจะมีความรู้สึกพอใจ และให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากมากกว่าทั้งคุณค่าที่เป็นการรู้คิด รู้สึก และคุณค่าที่เป็นการปฏิบัติ

5. บุคลิกภาพ หรือ ลักษณะส่วนบุคคลของนักเรียน มีผลต่อการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปาก โดยนักเรียนที่มีความมั่นใจในตนเอง กล้าแสดงออก และเป็นคนร่าเริง จะให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากทั้งคุณค่าที่เป็นการรู้คิด ความรู้สึก และที่เป็นการปฏิบัติ แตกต่างจากการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากของนักเรียนที่มีความเครียด วิตกกังวล ไม่กล้าแสดงออก หรือไม่ค่อยมั่นใจในตนเอง และนักเรียนที่มีผลการเรียนดีจะให้คุณค่าที่เป็นการรู้คิดที่ถูกต้องมากกว่านักเรียนที่มีผลการเรียนอยู่ในระดับอ่อน

การอภิปรายผลการศึกษา

1. การให้ความหมายที่เกี่ยวกับคุณค่าต่อสุขภาพช่องปากของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

1.1 การให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากเมื่อเทียบกับสุขภาพทุกๆ ไปของร่างกาย

การที่นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นให้ความหมายของคนที่มีสุขภาพดี 3 มิติ คือ มิติทางกายภาพ ทางจิตใจ และทางสังคม โดยนักเรียนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญของการมีสุขภาพดีที่มีมิติทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวให้เข้ากับสังคมรอบข้าง และสามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ตามที่ตนเองคาดหวัง โดยนักเรียนคิดว่าหากตนเองมีสุขภาพดีแล้วจะทำให้เพื่อนใช้ชีวิตร่วมกับเพื่อนๆ และผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ทำให้การเรียนมีประสิทธิภาพ ไม่เสียเวลาในการเรียน มาเรียนสม่ำเสมอได้ สามารถเล่นกีฬาได้หลายอย่าง ทำให้คนรอบข้างไม่เดือดร้อน และสามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างสบายใจ จะเห็นว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น หรือวัยรุ่นตอนต้นมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย ทางบุคลิกภาพและสังคม และทางสติปัญญาอย่างรวดเร็ว ทำให้มีความคิดที่เกี่ยวข้องกันและเป็นนามธรรมคล้ายๆกับผู้ใหญ่ จึงสอดคล้องกับ ศรีเรือน แก้วกัจจาล ที่กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นช่วงเปลี่ยนวัยชีวิตทางสังคม อารมณ์ จิตใจ ค่านิยม อุดมคติ ฯลฯ เด็กกำลังเรียน เรียนและทดลองบทบาทเพื่อจะเป็นผู้ใหญ่ในแง่ต่างๆ เช่น อารมณ์ สังคม จิตใจ ความใฝ่ฝันปรารถนา ฯลฯ คำว่า “วัยรุ่น” ในภาษาอังกฤษคือ adolescence ซึ่งมาจากคำภาษาละตินว่า adolescere แปลว่า “พัฒนาการสู่การเจริญเติบโตพ้นจากความเป็นเด็ก” (ศรีเรือน แก้วกัจจาล, 2540, หน้า 330 -339) และวัยรุ่นคิดว่าการปรับตัวเข้ากับสังคมเพื่อให้มีการยอมรับของสมาชิกภายในกลุ่มเป็นสิ่งที่สำคัญมาก จึงสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่าวัยรุ่นต้องการเพื่อนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิด ความหวัง และรับรู้ถึงความคิด ความรู้สึกในเรื่องต่าง ๆ เพื่อช่วยเสริมความมั่นใจของเขาให้มากขึ้น ตลอดจนได้ประสบการณ์ และได้ฝึกทักษะทางสังคม ดังนั้นกลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นมากกว่าวัยอื่นๆ ของช่วงชีวิต (จรรยา สุวรรณทัต, 2533, หน้า 370-375 และ Santrock, 1997, pp. 523-528)

ส่วนการให้ความสำคัญกับสุขภาพช่องปากนั้น นักเรียนก็ให้ความสำคัญต่อสุขภาพช่องปาก เช่นเดียวกับสุขภาพทุกๆ ไป เช่นกัน โดยให้ความสำคัญกับสุขภาพช่องปากทั้ง 3 มิติคือ มิติทางกายภาพ ทางจิตใจ และทางสังคม แต่ไม่ได้เน้นที่ความสามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ตามที่ตนเองคาดหวังไว้ คือไม่ได้เน้นว่าหากมีสุขภาพช่องปากที่ดี จะทำให้การเรียนมีประสิทธิภาพมาเรียนสม่ำเสมอได้ ยกเว้นมีนักเรียนบางคนเท่านั้นที่ต้องขาดเรียนหรือลาไปรับบริการรักษาทางทันตกรรมบ่อย ๆ จะบอกว่าหากสุขภาพช่องปากไม่ดีต้องไปทำฟันบ่อย ๆ หรือต้องลาไปบางชั่วโมงจะ

ทำให้เรียนไม่ทันเพื่อนๆ ทั้งนี้ นักเรียนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับสุขภาพช่องปากว่าเป็นส่วนที่ช่วยพัฒนาบุคลิกภาพ หากมีสุขภาพช่องปากที่ดี มีฟันขาว มีฟันเรียงสวยงาม และไม่มีกลิ่นปาก จะทำให้เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดีเป็นที่ชื่นชมของผู้พบเห็น ทำให้เป็นคนมีเสน่ห์ เพราะปากเป็นอวัยวะที่มองเห็นได้ง่าย เป็นที่ยอมรับของเพื่อนๆ จึงมีความมั่นใจในตนเอง และกล้าพูดกล้าคุย เพราะปากเป็นอวัยวะที่ใช้ในการสื่อสาร ในทางตรงกันข้ามนักเรียนคิดว่าหากตนเองมีปัญหาในช่องปาก เช่น มีฟันเก ฟันห่าง ฟันยื่น ฟันเหลือง หรือมีกลิ่นปาก จะทำให้ตนเองขาดความมั่นใจในตนเอง หรือไม่อยากพูดคุยกับเพื่อน ๆ เพราะกลัวเพื่อน ๆ ล้อ หรือกลัวผู้อื่นรู้ว่าตนเองมีกลิ่นปาก แสดงว่าวัยรุ่นมีความคิดว่า ปากและฟันเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายทางสังคม (Social body) ซึ่ง ล็อก และ เชเปอ (Lock & Scheper, 1990) ถือว่าเป็นสิ่งที่ได้จากการเป็นสมาชิกของสังคมและเป็นส่วนที่ก่อให้เกิดแนวคิดภาพลักษณ์ทางร่างกาย (Body image) ซึ่งได้จากสิ่งที่บุคคลรับรู้และตีความตามประสบการณ์ที่ได้รับทางด้านร่างกายและจิตใจ และเป็นส่วนที่กำหนดให้แต่ละบุคคลมีกรอบแนวคิดและตีความลักษณะทางกายของตนเองตามเงื่อนไขภายในสังคมที่เขาอยู่ และร่างกายทางสังคมเป็นตัวกำหนดการรับรู้เกี่ยวกับร่างกายทางกายภาพ ดังนั้นการควบคุมร่างกาย จึงเป็นภาพสะท้อนให้เห็นการควบคุมทางสังคม ความสัมพันธ์ในสังคมจึงเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อสุขภาพและความเจ็บป่วย จากการที่ร่างกายถูกมองว่าเป็นหน่วยเดียวกันของการรวมความเป็นตัวตน (Self) และความสัมพันธ์ในสังคม (Social relation) ดังนั้นความเจ็บป่วยจึงไม่ใช่เพียงเหตุการณ์ที่แยกอยู่โดดๆ หรือเป็นเพียงผลจากธรรมชาติ แต่ความเจ็บป่วยเป็นรูปแบบของการสื่อสาร เป็นภาษาของอวัยวะจนถึงการบอกกล่าวของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Lock & Scheper, 1990 และปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล, 2541, อ่างใน ปิยะฉัตร พัทธานุฉัตร, 2543, หน้า 34-37)

1.2. การให้คุณค่าที่เป็นการรู้จัก ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

จากผลการศึกษาจะเห็นว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นมีความรู้ ความเข้าใจ หรือให้คุณค่าด้านการรู้จักที่ถูกต้องเกี่ยวกับสาเหตุของโรคฟันผุ ในประเด็นที่ว่าฟันผุเกิดจาก การทำความสะอาดไม่ถูกต้อง เช่น การแปรงฟันไม่ถูกวิธี ทำความสะอาดช่องปากไม่เพียงพอ มีการละลายไปบ้าง หรือแปรงฟันไม่สม่ำเสมอ และเกิดจากนักเรียนชอบรับประทานลูกอมช็อกโกแลต ขนมหวาน โดยนักเรียนส่วนใหญ่รู้ว่าการรับประทานอาหารหรือขนมที่มีน้ำตาลมาก เช่น ลูกอม และช็อกโกแลต เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ฟันผุ แต่นักเรียนไม่ค่อยได้คำนึงถึงอาหารที่ทำจากแป้งชนิดต่าง ๆ ว่ามีส่วนทำให้ฟันผุได้ เช่น ขนมปังที่ไม่ค่อยหวานซึ่งนักเรียนบอกว่าชอบรับประทาน และคิดว่าไม่ค่อยทำให้ฟันผุ

นักเรียนคิดว่าหากตนเองมีฟันผุคงมีฟันเป็นรู หรือมีฟันสีดำ คงมีอาการปวดฟันรับประทานอาหารได้ลำบาก แสดงว่านักเรียนใช้อาการ (Symptom) หรือลักษณะที่ปรากฏ (Appearance) เพื่อเป็นการตัดสินใจว่ามีฟันผุหรือไม่ ทั้งนี้ นักเรียนอาศัยจากประสบการณ์ที่เป็นประสบการณ์ตรงที่ตนเอง เคยมีฟันผุ หรืออาจเป็นประสบการณ์ทางอ้อมซึ่งตนเองไม่มีฟันผุแต่เห็นคนอื่น ๆ เช่น พี่น้องในครอบครัว หรือเพื่อน ๆ ที่เคยเป็นเพื่อตัดสินใจว่ามีฟันผุหรือไม่ จากการใช้อาการหรือลักษณะที่ปรากฏให้เห็นเป็นการตัดสินใจว่ามีฟันผุหรือไม่ ลักษณะดังกล่าวในทางการแพทย์แล้ว หมายถึงนักเรียนมีฟันผุในระยะที่มีอาการของโรค หรือเมื่อฟันผุได้ลุกลามมากจนมองเห็นได้ชัดเจน ซึ่งหากมาหาทันตแพทย์ในระยะนี้เพื่อการรักษามักไม่ได้อุดฟัน แต่อาจต้องถอนฟันหรือรักษาลongรากฟัน เป็นต้น และการตระหนักเฉพาะการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ที่ส่งผลกระทบต่อในปัจจุบันซึ่งมีอาการของโรคที่รบกวนการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยไม่ได้ให้ความสำคัญ หรือมองถึงประโยชน์ของการป้องกันเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในอนาคต เป็นลักษณะแนวคิดแบบวัฒนธรรมตะวันออก ซึ่งกลุ่มคนทางตะวันออกจะกระทำสิ่งใดมักคำนึงถึงอดีต หรือ ปัจจุบัน มีทัศนคติต่อกิจกรรมที่ปฏิบัติเพื่อการมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน โดยไม่ได้คำนึงถึงการกระทำ หรือปฏิบัติเพื่ออนาคต และคิดว่ามนุษย์อยู่ภายใต้ธรรมชาติ หรือมนุษย์อยู่อย่างผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ วัฒนธรรมของกลุ่มคนทางตะวันออกจึงมีความแตกต่างกับวัฒนธรรมของกลุ่มคนในทวีปอเมริกาเหนือ ที่คิดว่ามนุษย์สามารถควบคุมธรรมชาติได้ มีทัศนคติต่อการปฏิบัติกิจกรรมตามที่กำหนดไว้โดยเน้นที่ความสำเร็จ และกระทำการต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลในอนาคต (Kluckhohn & Murray, 1971, pp. 342-357)

สำหรับการรู้คิดเกี่ยวกับโรคเหงือกอักเสบนั้น นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นเกือบทั้งหมดให้ความหมายเกี่ยวกับโรคเหงือกอักเสบ แตกต่างจากความหมายที่ทันตแพทย์กำหนดไว้โดยนักเรียนจะใช้อาการและลักษณะที่ปรากฏให้เห็น ในการตัดสินใจว่าเป็นโรคเหงือกอักเสบหรือไม่ โดยอาการนั้นนักเรียนคิดว่าจะมีอาการเจ็บหรือปวดที่บริเวณเหงือก ส่วนลักษณะที่ปรากฏให้เห็นนักเรียนก็คิดว่าเหงือกอาจบวมหรือมีแผล หรือมีเลือดออกหรือมีฟันโยก ส่วนสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคเหงือกอักเสบนั้น นักเรียนส่วนใหญ่คิดว่า เกิดจากอาหารที่รับประทาน เช่น รับประทานของร้อน ๆ จะบวมที่เหงือก อมลูกอมมากทำให้เหงือกบวม หรือเป็นโรคนิดหนึ่งที่เกิดจากอาหาร หรือเกิดจากแปรงฟันแรงเกินไปจึงไปโดนที่เหงือกทำให้เหงือกอักเสบ แต่มีนักเรียนบางคนเท่านั้นที่คิดว่าเหงือกอักเสบเกิดจากการทำความสะอาดไม่ถูกวิธี จากที่กล่าวมาแสดงว่า นักเรียนส่วนใหญ่ให้ความหมายของโรคเหงือกอักเสบ สาเหตุของโรคเหงือกอักเสบและการรักษา โดยใช้ประสบการณ์ที่ตนเองหรือผู้ที่ใกล้ชิด หรือผู้ที่เกี่ยวข้องมีปัญหาที่มีอาการ หรือลักษณะที่ปรากฏให้เห็นที่บริเวณเหงือกเพื่อให้ความหมายเกี่ยวกับโรคเหงือกอักเสบ และต่างจากความหมายที่ทันตแพทย์ระบุไว้ว่า

โรคเหงือกอักเสบ เหงือกจะมีลักษณะสีแดง เลือดออกง่าย สาเหตุเกิดจากเชื้อโรคในแผ่นคราบฟันที่เกาะติดแน่นกับฟันบริเวณรอยต่อของเหงือกและฟัน แล้วปล่อยสารพิษออกมาทำให้เหงือกอักเสบ ซึ่ง สามารถทำให้หายได้โดยการแปรงฟันให้ถูกวิธีเพื่อกำจัดแผ่นคราบฟัน

การมีหินปูนในช่องปากนั้นนักเรียนคิดว่าคงไม่เกี่ยวข้องกับการมีเหงือกอักเสบ แต่น่าจะเกี่ยวข้องกับการเกิดโรคฟันผุหรืออาจทำให้เหงือกเป็นแผลได้ และทำให้ฟันมีสีเหลือง ฟันมีสีดำ และหากได้รับการขูดหินปูน จะทำให้ฟันสะอาดฟันไม่ผุ การที่นักเรียนมองเห็นหินปูน หรือคราบสีดำ ๆ หรือคราบสีเหลือง ๆ ติดอยู่บนฟัน และเมื่อเอาลิ้นไปสัมผัสรู้สึกว่ามันสกปรก ๆ จากการมองเห็นและความรู้สึกสกปรก ๆ ที่ฟันนักเรียนจึงคิดว่าฟันตนเองไม่สะอาด และนักเรียนส่วนใหญ่มีประสบการณ์ฟันผุในฟันน้ำนมมาก่อนจึงคิดว่าฟันผุเกิดจากฟันไม่สะอาด เมื่อเห็นมีหินปูนอยู่บนตัวฟันจึงคิดว่าหินปูนอาจมีส่วนทำให้ฟันผุได้

การมีแผลในช่องปากนั้นนักเรียนมีประสบการณ์ตรง ซึ่งเกิดกับตนเอง โดยบอกว่าส่วนมากจะเป็นที่ลิ้น เป็นบ่อยไม่ทราบสาเหตุ บางครั้งเกิดจากก้างปลาทิ่มเหงือก หรือเกิดจากฟันจัดเรียงไม่ดีกัดปากตนเองทำให้รับประทานอาหารไม่อร่อย รับประทานอาหารไม่ค่อยได้เพราะเจ็บ

จะเห็นว่านักเรียนส่วนใหญ่ใช้ประสบการณ์อาจเป็นประสบการณ์โดยตรงหรือโดยอ้อมที่เป็นลักษณะที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนหรือมีอาการแสดงออก ในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาในช่องปาก ดังนั้นการให้ความหมายเกี่ยวกับโรค หรือปัญหาในช่องปากของนักเรียนนั้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปิยฉัตร พัทธรานุฉัตร ที่กล่าวว่าชาวบ้านจะใช้ “อาการ” (Symptom) และ “ลักษณะที่ปรากฏ” (Appearance) เป็นหลักในการอธิบายถึงโรคของปากและฟัน และระดับความรุนแรงที่ตนกำลังเผชิญ (ปิยฉัตร พัทธรานุฉัตร, 2543, หน้า 63-65)

ส่วนความรู้ความคิดเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพช่องปากของนักเรียนนั้น นักเรียนมีความรู้ความคิด ที่สอดคล้องกับความรู้ที่ทันตบุคลากรแนะนำแก่ประชาชนทั่วไป ไปซึ่งได้แก่ การแปรงฟันให้ถูกวิธีแปรงฟันให้สม่ำเสมอ การรับประทานอาหารที่ดีมีประโยชน์ ไม่รับประทานอาหารหรือขนมที่มีรสหวาน ๆ และการไปตรวจสุขภาพช่องปากเป็นประจำ และนักเรียนให้ความหมายของการแปรงฟันที่ถูกต้องว่า ได้แก่ลักษณะการวางแปรงให้ถูกวิธี การแปรงฟันเป็นเวลาหลังอาหารทุกครั้งคือ เช้า กลางวัน เย็น และการวางแปรงทุกซอกทุกมุมให้ทั่วถึง และแปรงให้ครบทุกซี่ จะเห็นว่าความรู้เกี่ยวกับการแปรงฟันของนักเรียนนั้น มีความสอดคล้องกับความรู้ที่ทันตบุคลากรแนะนำแก่นักเรียนทุกคน ๆ ไป แต่ประเด็นที่นักเรียนมีความรู้ความคิดที่แตกต่างจาก ที่ทันตบุคลากรแนะนำก็คือ นักเรียนส่วนใหญ่คิดว่าตนเองแปรงฟันเพื่อกำจัดเศษอาหารที่ตกค้างตามตัวฟันออก เพื่อจะได้ไม่เกิดกลิ่นปาก แต่มีนักเรียนที่เคยได้รับความรู้ด้านการส่งเสริมป้องกันทันตสุขภาพอย่างจริงจัง ในช่วง

ที่เป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่ตอบว่า แปรงฟันเพื่อเอาแผ่นคราบฟันที่อยู่รอบ ๆ ตัวฟันรวมทั้งที่อยู่บริเวณซอกฟันออกให้หมด เพื่อไม่ให้ฟันผุปัจจัยอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการรู้คิดของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ได้แก่ นักเรียนที่มีผลการเรียนดีจะให้ความสนใจด้านความรู้เกี่ยวกับสุขภาพช่องปากมากกว่านักเรียนที่มีผลการเรียนอ่อน

สำหรับความรู้ความคึกของนักเรียนในการป้องกันโรคในช่องปากนั้น นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดว่าตนเองสามารถป้องกันโรคฟันผุได้ด้วยตนเอง โดยการควบคุมการกิน พยายามเลิกลูกอมและลดการรับประทานขนมหวานๆ และนักเรียนคิดว่าตนเองไม่สามารถป้องกันโรคเหงือกอักเสบได้ เพราะไม่รู้สาเหตุที่แท้จริงของโรค แต่มีนักเรียนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่คิดว่าตนเองสามารถป้องกันโรคเหงือกอักเสบได้ หากแปรงฟันให้ถูกวิธี และกระทำอย่างสม่ำเสมอ จะเห็นว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นสามารถ มีความคิดที่เป็นนามธรรม และเป็นเหตุเป็นผลกัน โดยนักเรียนคิดว่าตนเองควรได้รับความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการดูแลช่องปากในช่วงที่เป็นวัยรุ่น นักเรียนคิดว่าตอนเป็นเด็กไม่ค่อยได้สนใจสุขภาพช่องปากต้องให้พ่อแม่บังคับ และมีปัญหาช่องปากแต่เมื่อเป็นวัยรุ่นเป็นหนุ่มเป็นสาวอยากดูแลสุขภาพช่องปากตนเองให้ถูกต้อง จึงสอดคล้องกับแซนทร็อกที่กล่าวว่าวัยรุ่นในปัจจุบันมีแนวโน้มให้ความสนใจเพิ่มขึ้นเกี่ยวกับสุขภาพของตนเอง การมีส่วนร่วมในชุมชน และการเข้าสังคม (Santrock, 1997, pp. 500-501) สอดคล้องกับการศึกษาของเพ็ญแข ลากยั้ง และประเทือง แสงสุวรรณ ที่กล่าวว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจที่ผิดเกี่ยวกับอายุการใช้งานของแปรงสีฟัน การดูแลรักษาฟันไม่ให้เป็นโรคฟันผุ และสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคเหงือกอักเสบ และนักเรียนคิดว่าควรได้รับความรู้ทางทันตสุขภาพจากบุคลากรสาธารณสุขมากที่สุด (เพ็ญแข ลากยั้ง และประเทือง แสงสุวรรณ, 2536, หน้า 9-18) และสอดคล้องกับการศึกษาของเอเวง และมุข่า ที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของความรู้ และทันตสุขภาพของนักเรียนอายุ 14 ปี ในประเทศมาเลเซีย ที่พบว่ามึนักเรียนเพียงส่วนน้อยร้อยละ 16.8 ที่มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับอาการของโรคเหงือกอักเสบ จึงควรกระตุ้นให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับ โรคเหงือกอักเสบ และให้นักเรียนรู้ว่าเหงือกอักเสบจะมีลักษณะเหงือกมีสีแดง เลือดออกง่าย (Awang & Musa, 2000, pp. 64-65)

1.3 การให้คุณค่าที่เป็นความรู้สึกรักของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

1.3.1 ความรู้สึกต่อช่องปากของตนเอง

การที่นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ค่อยพอใจสุขภาพช่องปากของตนเอง เพราะมีปัญหาในช่องปากอยู่ เช่น มีฟันเก ฟันห่าง ฟันซ้อนกัน มีหินปูน มีฟันผุ หรือถึงแม้ว่าฟันที่อุดไว้ได้รับการรักษาแล้วก็ยังมีอาการเป็นบางครั้ง หรือฟันที่อุดไว้มีสีไม่สวย หรือการที่ต้องไปหาหมอฟันบ่อย

เพราะฟันยังมีปัญหาอยู่ เป็นต้น แสดงว่านักเรียนคิดว่าการมีปัญหาในช่องปาก ซึ่งเป็นปัญหาด้านกายภาพ มีผลทำให้มีสุขภาพที่ไม่ดี ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านกายภาพ จิตใจ และสังคม ซึ่งจะทำให้คุณภาพชีวิตแย่ลง จึงสอดคล้องกับการที่นักเรียนให้ความสำคัญกับสุขภาพช่องปากดังได้กล่าวไว้ตอนต้น ส่วนนักเรียนที่พอใจสุขภาพช่องปากของตนเอง นั้นนักเรียนให้เหตุผลที่พอใจและรู้สึกว่าคุณภาพช่องปากที่ดีอยู่แล้ว มีฟันสวยอยู่แล้ว ไม่มีปัญหาในช่องปากทำให้มีมนุษยสัมพันธ์ดี พอใจเพราะสามารถใช้งานได้ตามปกติ จะเห็นว่านักเรียนที่พอใจสุขภาพช่องปากของตนเอง เพราะรู้สึกว่าคุณภาพช่องปากที่ดีทำให้มีสุขภาพดีทั้งด้านกายภาพ(ร่างกาย) จิตใจ และสังคม ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความสำคัญของการมีสุขภาพช่องปากที่ดีของนักเรียน และหากพิจารณาความปรารถนาของนักเรียนเกี่ยวกับสุขภาพช่องปาก จะเห็นว่านักเรียนมีความปรารถนาให้ตนเองมีสุขภาพช่องปากที่ดีใน มิติทั้งด้านกายภาพ จิตใจ และสังคม เพื่อให้เป็นที่ยอมรับ มีเสน่ห์ มีบุคลิกภาพที่ดี และมีฟันอยู่กับตนเองตลอดชีวิต เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีตลอด หากตนเองมีสุขภาพช่องปากที่ดี การศึกษานี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาของนิตยา ปัญจมีดิธิ (2536, หน้า 104-106) ที่ศึกษาเกี่ยวกับมโนทัศน์ด้านสุขภาพของวัยรุ่นใน โรงเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 - 6 ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ที่พบว่านักเรียนส่วนใหญ่ให้ความหมายของคนที่สุขภาพดี และไม่ดีเป็น 3 มิติ คือ มิติทางร่างกาย จิตใจ และสังคม

1.3.2 ความปรารถนาต่อสุขภาพช่องปากของตนเอง

การที่นักเรียนชอบฟันของคาราหรือคนที่โฆษณายาสีฟัน ซึ่งคาราหรือคนที่โฆษณา ยาสีฟันจะมีฟันขาว เรียงสวยงาม ซึ่งนักเรียนคิดว่าน่ารัก มีเสน่ห์ และมีแต่คนชื่นชม จะเห็นว่าการโฆษณาในสื่อโทรทัศน์ซึ่งมีให้เห็นบ่อย ๆ มีผลต่อความรู้สึกของนักเรียนมาก นักเรียนหญิงเกือบทั้งหมดชอบฟันของคาราและนักเรียนหญิงมีความปรารถนาต่อช่องปากของตนเอง ต่างจากเพศชาย โดยที่นักเรียนหญิงนั้นปรารถนาให้ตนเองมีฟันขาวเป็นอันดับหนึ่ง มีฟันแข็งแรงไม่ผุและฟันเรียงสวยงาม เป็นอันดับรองลงมาตามลำดับ แสดงว่านักเรียนหญิงมีความพึงพอใจในลักษณะที่ปรากฏให้เห็นในสังคม ซึ่งถ้าหากมีฟันสีขาว จะมองดูว่าเป็นฟันที่สะอาด ไม่มีจีสึฟันและสังคมยอมรับ จึงสอดคล้องกับการศึกษาของ มุกดา ชาติบัญญัติ และคณะที่ศึกษาบุคลิกภาพของวัยรุ่นในภาคเหนือ โดยพบว่าวัยรุ่นหญิงชายมีความแตกต่างกันเกี่ยวกับบุคลิกภาพในด้านการสังคม ความเชื่อมั่น โดยวัยรุ่นชายในภาคเหนือตอนบนมีความเชื่อมั่น และสามารถทนต่อความกดดันทางสังคมได้สูงกว่าวัยรุ่นหญิง (มุกดา ชาติบัญญัติ และคณะ, 2535, หน้า 112 – 113) และสอดคล้องกับการศึกษาของลินน์ที่พบว่าเพศหญิงมีความกังวลใจเกี่ยวกับสภาพฟันที่ปรากฏและกลืนปากมากกว่าเพศชาย (Linn, 1976, pp. 946 – 951)

1.4 การให้คุณค่าที่เป็นการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพช่องปากของนักเรียน

1.4.1 ในด้านการทำความสะอาดช่องปาก

นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่แปรงฟันวันละ 2 ครั้ง โดยมีเหตุผลในการแปรงเพื่อกำจัดเศษอาหารที่ติดอยู่ตามตัวฟันและซอกฟันออกให้หมด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกลิ่นปากและแปรงฟันเพื่อให้รู้สึกว่ปากหอมสดชื่น เพื่อให้พูดคุยกับเพื่อนๆ ได้อย่างสบายใจ มีความมั่นใจและไม่ให้เพื่อนๆ รังเกียจ แต่มีนักเรียนบางคน (เป็นส่วนน้อย) เท่านั้น ที่บอกว่าแปรงฟันเพื่อให้ฟันอยู่กับตัวเองนานที่สุด เพื่อไม่ให้ฟันผุจะได้ไม่ปวดฟัน และเพื่อใช้ประโยชน์จากฟันได้เต็มที่ ส่วนการใช้ยาบ้วนปากนั้นมีนักเรียนบางคนที่ใช้โดยมีเหตุผลของการใช้เพื่อให้มีกลิ่นปากหอมสดชื่นและเพื่อเพิ่มความมั่นใจเพราะบางครั้งแปรงฟันเร่งรีบ อาจจะไม่สะอาด จะทำให้ปากมีกลิ่นได้ จึงสอดคล้องกับการศึกษาของปิยฉัตร พัทธรานุฉัตร ที่กล่าวว่าชาวบ้านให้ความสำคัญของการแปรงฟันในแง่มุมมองทางสังคมมากกว่าคำนึงถึงด้านสุขภาพ หรือการป้องกันการเกิดโรค โดยชาวบ้านมีเหตุผลในการแปรงฟันเพื่อความสวยงาม และความมั่นใจในการเข้าสังคมกับผู้อื่น (ปิยฉัตร พัทธรานุฉัตร, 2543, หน้า 78)

จะเห็นว่านักเรียนดูแลช่องปากตนเอง เพื่อให้ตนเองมีสุขภาพช่องปากที่ดีโดยเน้นสุขภาพ ดีในมิติทางด้านสังคม เพื่อให้เพื่อนๆ ยอมรับไม่เป็นที่รังเกียจของเพื่อนๆ และคุยกับเพื่อนๆ ได้อย่างมีความสุข และสบายใจ แสดงว่านักเรียนคิดว่าถ้ามีสุขภาพดีในมิติทางสังคมแล้วจะส่งผลให้สุขภาพดีในมิติอื่นๆ เช่น มิติทางด้านจิตใจดีด้วย มุมมองของนักเรียนจึงแตกต่างจากมุมมองทางด้านการแพทย์หรือมุมมองของทันตบุคลากรที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับมิติทางด้านทางกายภาพ เป็นส่วนใหญ่ หรืออาจมองแต่มิติทางด้านกายภาพมิติเดียว และเมื่อเทียบกับอวัยวะอื่นๆ ของร่างกาย นักเรียนส่วนใหญ่คิดว่าตนเองดูแลสุขภาพช่องปากมากกว่า คือใช้เวลามากกว่าใช้อุปกรณ์มากกว่า เพราะนักเรียนคิดว่าใช้ช่องปากในการเข้าสังคมจึงต้องรักษาให้มาก ใช้ปากพูดเกือบทั้งวันจึงต้องดูแล คิดว่าฟันเป็นบุคลิกภาพอย่างหนึ่งและฟันอยู่ในช่องปากมันทำความสะอาดยาก แต่ก็มีนักเรียนหลายๆ คนคิดว่าดูแลเท่าๆ กัน เพราะเป็นอวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกายเหมือนกัน แสดงว่านักเรียนส่วนใหญ่คิดว่าในการดูแลสุขภาพของอวัยวะต่างๆ ในร่างกาย หากอวัยวะใดมีปัญหาแล้วมีผลกระทบต่อสุขภาพที่เป็นมิติทางด้านสังคม นักเรียนจำเป็นจะต้องให้ความสนใจดูแลเป็นพิเศษ ซึ่งก็สอดคล้องกับความคิดเห็นของนักจิตวิทยาที่กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่เพื่อนมีอิทธิพลมากที่สุด และวัยรุ่นต้องการการยอมรับจากเพื่อน ๆ นักเรียนจึงดูแลช่องปากเพื่อให้เข้ากับเพื่อน ๆ ได้ไม่ให้เป็นเพื่อนๆ รังเกียจ

อุปกรณ์การทำความสะอาดช่องปากที่นักเรียนทุกคนเลือกใช้ได้แก่ แปรงสีฟัน และ ยาสีฟัน ซึ่งนักเรียนมักได้เลือกเอง ส่วนอุปกรณ์ที่นักเรียนเลือกใช้รองลงมาคือ น้ำยาบ้วนปาก มักใช้เป็นครอคริวโดยผู้ปกครองเป็นผู้ซื้อมาใช้ทั้งครอคริว และผู้ปกครองที่มีระดับชั้นทางสังคมสูงกว่าหรือมีรายได้มากกว่า 20,000 บาทต่อเดือน จะเลือกใช้อุปกรณ์การทำความสะอาดช่องปากที่มากกว่าแปรงสีฟัน และยาสีฟัน ส่วนการใช้น้ำยาบ้วนปากนั้นนักเรียนใช้เพื่อเพิ่มความมั่นใจให้กับตนเองว่าจะไม่มีกลิ่นปาก เพราะบางครั้งแปรงฟันเร่งรีบอาจจะไม่สะอาด อาจจะเอาเศษอาหารออกจากช่องปากไม่หมด การใช้ไหมขัดฟันนั้นนักเรียนที่ใช้ไหมขัดฟัน ได้แก่นักเรียนที่ไปพบทันตแพทย์หลายครั้ง และทันตแพทย์แนะนำให้ใช้หรือนักเรียนที่ผู้ปกครองใช้ไหมขัดฟันประจำ นักเรียนก็จะใช้ไหมขัดฟันด้วย โดยนักเรียนใช้เพื่อกำจัดเศษอาหารออกจากซอกฟัน ซึ่งการแปรงฟันตามปกติจะไม่ออก และนักเรียนมักจะใช้เป็นบางวัน ประมาณอาทิตย์ละ 2-3 ครั้ง แต่นักเรียนบางคนที่เคยได้รับความรู้ด้านการส่งเสริมป้องกันในช่วงเป็นนักเรียนมัธยมจะใช้เพื่อเอาแผ่นคราบฟันออกจากร่องฟัน การใช้ไหมขัดฟันนั้นนักเรียนส่วนใหญ่ไม่ใช้ เพราะคิดว่าจะทำให้เหงือกอักเสบ แต่นักเรียนที่เคยเข้าโครงการส่งเสริมป้องกันทันตสุขภาพจะชอบใช้ ใช้เพื่อเอาแผ่นคราบฟันออกจากบริเวณคอฟัน นักเรียนบอกว่าพี่นักศึกษาทันตแพทย์เป็นผู้สอนให้ใช้ไหมขัดฟัน และชอบใช้เพราะมันใช้ง่าย สะดวก จะเห็นว่านักเรียนส่วนใหญ่ใช้อุปกรณ์ทำความสะอาดช่องปากต่างๆ โดยมีเหตุผลเพื่อกำจัดเศษอาหารออกจากตัวฟันและซอกฟัน เพื่อไม่ให้เกิดกลิ่นปาก นั่นคือนักเรียนส่วนใหญ่มีเหตุผลในการทำความสะอาดไม่ว่าโดยใช้อุปกรณ์ชนิดใด คือ เพื่อกำจัด หรือป้องกันมิให้เกิดกลิ่นปาก

จะเห็นว่านักเรียนที่มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างกัน จะให้คุณค่าต่อการทำความสะอาดช่องปากแตกต่างกันดังนี้

ก. นักเรียนที่ผู้ปกครองใช้เวลาในการทำความสะอาดช่องปากนาน ก็มักจะทำความสะอาดช่องปากนานไปด้วย

ข. นักเรียนส่วนใหญ่จะแปรงฟันวันละ 2 ครั้ง แต่นักเรียนที่เห็นผู้ปกครองแปรงฟัน มากกว่าวันละ 2 ครั้ง คือผู้ปกครองแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน นักเรียนก็มักจะแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน ในวันหยุดด้วย หากได้ออยู่ที่บ้าน

ค. นักเรียนที่เคยมีปัญหาในช่องปากบ่อย ๆ ในช่วงเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษา ต้องสูญเสียหรือต้องถอนฟันแท้ จะรู้สึกที่ไม่อยากให้สูญเสียฟันแท้ก็งจึงรู้สึกที่ผ่านมามากดูแลช่องปากไม่ดีพอ จึงแปรงฟันโดยใช้เวลานานขึ้นให้ความสนใจการทำความสะอาดช่องปากมากขึ้น

ง. นักเรียนที่มีความเครียด จะรู้สึกหากตนเองแปรงฟันเสร็จเร็วหรือแปรงฟันไม่นาน ผู้ปกครองอาจจะไม่พอใจ เพราะผู้ปกครองแปรงฟันนานมาก

จ. นักเรียนที่เห็นบุคคลในครอบครัวมีปัญหาในช่องปาก จะมีความรู้สึกว่าคุณคนเหล่านั้นซึ่งมักจะเป็นน้องคุณแล้วช่องปากไม่ค่อยดี ทำความสะอาดช่องปากไม่ค่อยดี ใช้เวลาในการทำ ความสะอาดช่องปากไม่นาน ตนเองจึงรู้สึกว่าจะต้องแปรงฟันนานขึ้น เพื่อจะได้ไม่มีปัญหาในช่องปาก

ฉ. นักเรียนที่มีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดี จะรู้สึกว่าตนเองแปรงฟันตามวิธีที่ครูหรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขหรือทันตแพทย์สอนไว้ โดยคิดว่าเป็นวิธีแปรงฟันที่สามารถปฏิบัติได้เป็นประจำ แต่มีข้อพิงสังเกตว่านักเรียนที่มีผลการเรียนอ่อนมักจะมีปัญหาช่องปาก แปรงฟันตามวิธีที่เห็น ผู้ปกครองปฏิบัติอยู่ แม้ว่าตนเองจะเคยเข้าร่วมโครงการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันที่โรงเรียนในช่วงเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษา โดยคิดว่าผู้ปกครองคงแปรงฟันถูกวิธีแล้ว และนักเรียนที่มีความกลัวต่อการไปรับบริการทางทันตกรรม เพราะเคยถูกถอนฟันแล้วรู้สึกเจ็บมาก จึงไม่ได้ไปรับบริการทางทันตกรรมอีก จะรู้สึกว่าวิธีการแปรงฟันที่ทันตแพทย์หรือครูสอนนั้นยุ่งยาก และใช้เวลานานมาก จึงไม่ได้แปรงฟันตามวิธีที่เคยได้รับการสอนมาเป็นประจำแต่จะแปรงฟันตามวิธีที่สอนมาเป็นบางครั้งที่ยากจะทำ

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การทำความสะอาดช่องปาก ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นมีปัจจัยมาเกี่ยวข้องทั้งบุคลิกภาพ หรือลักษณะส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม ดังนั้นการที่จะให้นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นสามารถทำความสะอาดช่องปากได้ถูกวิธี ด้วยความมั่นใจในตนเองได้นั้นจะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวมาด้วย โดยหากจะให้ความรู้เกี่ยวกับการทำความสะอาดช่องปากแก่นักเรียนนั้นควรมีรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่นนักเรียนที่มีความเครียด มีความกลัวต่อการรับบริการทางทันตกรรม และนักเรียนที่มีผลการเรียนอยู่ในระดับอ่อน ควรมีรูปแบบการให้ความรู้ที่เน้นฝึกภาคปฏิบัติ หรือเรียนรู้ในรูปแบบให้เกิดความบันเทิงคลายเครียดหรือเป็นกิจกรรมที่นักเรียนมีส่วนร่วมมากๆ น่าจะให้นักเรียนรู้สึกเห็นคุณค่าของการทำความสะอาดช่องปาก และได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องมากกว่าวิธีการสอน ที่สอนให้แก่เด็กนักเรียนที่มีผลการเรียนดี เป็นต้น

1.4.2 ในด้านการประเมินสุขภาพช่องปากของตนเอง

การที่นักเรียนส่วนใหญ่ตัดสินใจว่าตนเองมีปัญหาในช่องปากหรือไม่ โดยส่องดูจากกระจก ดูที่เหงือกขาวอมหรือมีสีแดงหรือไม่ ดูฟันว่ามีจุดดำไหม และดูลิ้นโดยมักส่องกระจกเป็นประจำแล้วก็ใช้อาการว่ามีอาการเสียวฟัน หรือปวดฟันหรือไม่ และประเมินจากการมีกลิ่นปากหรือไม่ ส่วนนักเรียนบางคนที่ไม่ไปพบทันตแพทย์บ่อยๆ หรือสม่ำเสมอจะใช้คำบอกเล่าของทันตแพทย์ว่านักเรียนมีสิ่งผิดปกติหรือไม่ ทั้งนี้เป็นเพราะนักเรียนซึ่งเป็นวัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายหลายด้าน จึงทำให้นักเรียนมีความสนใจและคอยส่องกระจกอยู่เป็นประจำ ดังนั้นหากนักเรียนมัธยม

ศึกษาตอนต้น ได้รับความรู้เกี่ยวกับการตรวจสุขภาพช่องปากของตนเอง ก็คงจะให้นักเรียนสามารถตรวจพบสิ่งผิดปกติในช่องปากได้เร็วขึ้น ไม่ต้องรอให้มีอาการ หรือมีลักษณะผิดปกติที่เห็นได้ชัดเจน ดังนั้นทันตบุคลากร หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขควรสอน และฝึกปฏิบัติให้นักเรียนสามารถตรวจช่องปาก ด้วยตนเองได้อย่างถูกต้อง เช่น สามารถตรวจดูฟันที่เริ่มผุได้ หรือ ดูลักษณะของเหงือกอักเสบได้

ส่วนการประเมินการทำความสะอาดช่องปากนั้น นักเรียนส่วนใหญ่ใช้กลิ่น ในการประเมิน นอกจากนั้นก็ใช้ความนาน โดยนักเรียนแปรปรวนประมาณ 3-5 นาที และใช้ความทั่วถึง ทั่วบริเวณ แต่บางคนก็คิดว่าถ้าได้แปร่งลิ้นด้วยจึงจะถือว่าสะอาด บางคนก็ไม่ค่อยสนใจ แต่มี นักเรียนส่วนน้อยที่เคยผ่านการ ได้รับความรู้ด้านการส่งเสริมป้องกันมามาก ในขณะที่เรียนชั้นมัธยมจะตอบว่า “แปร่งนานแล้ว ไม่มีกลิ่นปากไม่มีสีเหลือง ไม่มีจี๊ดฟันติดฟัน” จะเห็นว่านักเรียนประเมินสุขภาพช่องปาก และประเมินการทำ ความสะอาดช่องปาก โดยคิดถึงผลกระทบที่ได้รับ ซึ่งอาจเป็นผลกระทบด้านกายภาพ คือ คว้ามีอาการเจ็บปวดหรือไม่ และผลกระทบทางสังคมโดยคิดถึงเรื่อง การมีกลิ่นปากหรือไม่ ในการประเมินสุขภาพช่องปากทั้งการประเมินปัญหา และการประเมินการทำ ความสะอาดช่องปาก ทั้งนี้เพราะนักเรียนคิดว่าหากมีกลิ่นปาก จะมีผลกระทบในการเข้าสังคมกับเพื่อนๆ และนักเรียนคิดว่าหากมีกลิ่นปาก เพื่อนๆ จะรังเกียจไม่อยากคุยด้วย นอกจากนี้นักเรียนมักจะประเมินการทำความสะอาดช่องปากของผู้ปกครอง โดยดูจากอาการหรือการมองเห็นปัญหาในช่องปาก หากไม่เห็นปัญหาหรืออาการผิดปกติของผู้ปกครองนักเรียน จะคิดว่าเพราะผู้ปกครอง ทำความสะอาดช่องปากได้ดี จึงไม่มีปัญหาในช่องปาก

ในกรณีเช่นนี้ หากเราจะสอนการประเมินการทำความสะอาดช่องปาก หรือ การประเมินปัญหาในช่องปากด้วยตนเองของนักเรียน ทันตบุคลากรก็ควรจะเน้นปัญหาในช่องปากที่มี ผลต่อการเข้าสังคมของนักเรียนซึ่ง ได้แก่การมีกลิ่นปาก เช่นนักเรียนกังวลเรื่องการมีกลิ่นปาก ดังนั้น ทันตบุคลากรควรจะแนะนำหรือส่งเสริมการประเมินการทำความสะอาดช่องปาก ให้แก่นักเรียนว่า ควรประเมิน โดยดูว่ามีแผ่นคราบฟันหรือไม่ เพราะการมีแผ่นคราบฟันติดอยู่รอบๆตัวฟัน เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดโรคฟันผุ และโรคเหงือกอักเสบซึ่งจะทำให้มีกลิ่นปากด้วย ดังนั้นการประเมินการทำความสะอาดช่องปากที่ถูกต้องที่นักเรียนควรปฏิบัติเป็นประจำก็คือ การดูว่ามีแผ่นคราบฟันหรือไม่ ไม่ใช่ดูที่การมีกลิ่นหอมสดชื่น เพราะกลิ่นหอมสดชื่นเป็นกลิ่นของสารที่ใส่ในยาสีฟันซึ่งหากดูที่มีกลิ่นหอมสดชื่นจากยาสีฟัน แต่แปร่งฟันโดยไม่คำนึงว่ามีแผ่นคราบฟันหลงเหลือหรือไม่ ก็จะทำให้กลิ่นปากหายไปเพียงชั่วคราวเท่านั้น เมื่อหมดกลิ่นของยาสีฟันก็จะมีกลิ่นปากเกิดขึ้นอีกหากมีเหงือกอักเสบ จะมองเห็นเหงือกมีสีแดง เลือดออกง่าย และจะมีแผ่นคราบฟันสี

เหลืองๆ ติดตามคอฟฟิน จึงทำให้เกิดกลิ่นปากได้และยังคงไม่สวยงามอีกด้วย หากไม่ยอมมีกลิ่นปาก และอยากให้ความสะอาดดีก็ควรกำจัดแผ่นคราบฟันให้หมดไป ซึ่งนักเรียนสามารถทำได้โดยการแปรงฟันให้ถูกวิธี เป็นต้น

1.4.3 ในด้านการเลือกรับประทานอาหาร

จะเห็นว่านักเรียนส่วนใหญ่เลือกรับประทานอาหารที่โรงเรียน ตามความชอบ ความรวดเร็ว มักรับประทานอาหารที่ร้านประจำและหลีกเลี่ยงอาหารรสจัด โดยที่โรงเรียนไม่ค่อยมีอาหารให้เลือก นักเรียนชอบทานอาหารประเภทโปรตีนและนม เพื่อให้ร่างกายเติบโตและตัวสูงๆ และเลี่ยงอาหารหวานจัดเพราะกลัวฟันผุ โดยนักเรียนประมาณครึ่งหนึ่งคิดว่าลักษณะของอาหารและความถี่ในการรับประทานอาหารไม่มีผลต่อการเกิดโรคฟันผุ ยกเว้นนักเรียน ที่มีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดีส่วนใหญ่คิดว่าลักษณะอาหาร และความถี่ในการรับประทานอาหารมีผลต่อการเกิดโรคฟันผุ สำหรับที่บ้านนั้นนักเรียนที่ผู้ปกครองมีรายได้น้อยหรือนักเรียนที่อยู่ตามหอพัก จะไม่ค่อยมีโอกาสได้เลือกรับประทานอาหาร เพราะไม่มีอาหารให้เลือกรับประทาน ส่วนนักเรียนที่ผู้ปกครองมีรายได้สูงกว่าหรือนักเรียนที่อาศัยอยู่กับผู้ปกครองนั้นผู้ปกครองจะให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเลือกประเภทของอาหารในการรับประทานอาหาร สำหรับความถี่ในการรับประทานนั้นขณะอยู่บ้านจะรับประทานบ่อยกว่าอยู่ที่โรงเรียน โดยถ้าหิวก็จะรับประทาน ส่วนที่โรงเรียนนั้นรับประทานเป็นเวลา ส่วนอาหารว่างนั้นนักเรียนบอกว่าไม่ค่อยมีให้เลือกเพราะแล้วแต่เงินที่เหลือหรือแล้วแต่เพื่อนๆ จะมีอะไรให้รับประทาน จะเห็นว่าในการเลือกรับประทานอาหารนั้นนักเรียนส่วนใหญ่เลือกอาหารตามความชอบ ความรวดเร็ว หรือความสะดวกและราคามากกว่าจะนึกถึงสุขภาพ ซึ่งก็มีความคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของวัตต์ (Watt, 1997, pp. 102- 107) ที่พบว่าปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนหรือกระตุ้นให้วัยรุ่นเปลี่ยนแปลงการบริโภคอาหารได้แก่ แรงจูงใจภายใน การเข้าถึงได้ง่ายของอาหาร การสนับสนุนจากครอบครัว และการแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขหรือแพทย์ตามลำดับ ดังนั้นหากจะให้นักเรียนบริโภคอาหารที่มีผลดีต่อสุขภาพช่องปากควรจะได้รับความร่วมมือ จากหลายๆ ฝ่าย เช่น ทางโรงเรียนมีการควบคุมประเภท และลักษณะของอาหารที่จำหน่าย ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดหาอาหารที่มีผลดีต่อสุขภาพร่างกาย และ สุขภาพช่องปาก และทันตบุคลากรหรือบุคลากรสาธารณสุขควรให้ความรู้แก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของการบริโภค อาหารที่มีผลดีต่อสุขภาพร่างกายทั่วไป และสุขภาพช่องปาก

1.4.4 ในด้านการไปรับบริการทางทันตกรรม

นักเรียนเกือบทุกคนเคยได้รับบริการทางทันตกรรม โดยส่วนใหญ่เคยถอนฟันน้ำนม แต่ความรู้สึกของนักเรียนต่อการรับบริการทางทันตกรรม มีความแตกต่างกัน นักเรียนที่มีประสบการณ์เฉพาะการถอนฟัน จะมีความรู้สึกกลัวการรับบริการทางทันตกรรมมากกว่านักเรียนที่มีประสบการณ์ทางทันตกรรมหลายๆ อย่าง และนักเรียนที่เคยได้รับบริการทางทันตกรรมหลายๆ อย่าง ก็ยังรู้สึกกลัวการถอนฟันอยู่และไม่ปรารถนาจะต้องถูกถอนฟันอีก

นักเรียนชายกลัวการไปรับบริการทางทันตกรรมมากกว่านักเรียนหญิง หรือนักเรียนหญิงมีความปรารถนาที่จะได้รับบริการทางทันตกรรมมากกว่านักเรียนชาย นักเรียนที่ผู้ปกครองมีรายได้ต่ำ โดยเฉพาะมีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน จะไปรับบริการทางทันตกรรมเมื่อมีอาการ ปวดแล้ว นักเรียนที่มีบุคลิกภาพมีแนวโน้มที่มีความเครียดสูงก็มีความกลัวที่จะไปรับบริการทางทันตกรรม ส่วนนักเรียนที่ผู้ปกครองมีรายได้มากกว่า 20,000 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่จะไปรับบริการทางทันตกรรมอย่างสม่ำเสมอ จึงสอดคล้องกับการศึกษาของลินน์ที่พบว่า อาชีพและรายได้ของผู้ปกครองมีความสัมพันธ์มากกับจำนวน ครั้งของการไปพบทันตแพทย์ของนักเรียนมัธยม และนักเรียนหญิงไปพบทันตแพทย์เพื่อไปตรวจเช็คสุขภาพช่องปากมากกว่านักเรียนชาย (Linn, 1976, pp. 946-951) นอกจากนี้นักเรียนที่อาศัยอยู่กับผู้ปกครอง จะไปรับบริการทางทันตกรรมมากกว่าหรือบ่อยกว่านักเรียนที่อาศัยอยู่หอพัก ทั้งนี้เนื่องจากผู้ปกครองจะพาไปตรวจเช็คสุขภาพช่องปากหรือคอยเตือนว่าถึงกำหนดที่ทันตแพทย์นัดไว้ จะเห็นว่าแม้นักเรียนจะเติบโตเป็นวัยรุ่นแล้วแต่ผู้ปกครองยังต้องมีส่วนช่วยสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสมอยู่ ทั้งนี้เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่เริ่มเปลี่ยนแปลงจากเด็กไปเป็นผู้ใหญ่ การเลี้ยงดูแบบรักและสนับสนุน มีผลต่อจิตใจลักษณะและพฤติกรรม ของวัยรุ่น (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2543, หน้า 35-37)

จากการที่ลักษณะส่วนบุคคลของนักเรียน ก็มีผลต่อความปรารถนาของการไปรับบริการทางทันตกรรมของนักเรียน โดยนักเรียนที่มีอุปนิสัยร่าเริง เปิดเผย กล้าแสดงออก หรือมีความมั่นใจในตนเองสูง จะมีความปรารถนาที่จะไปรับบริการทางทันตกรรมมากกว่านักเรียนที่มีความเครียดหรือเก็บตัว โดยนักเรียนที่มีความเครียดจะกลัวการไปรับบริการทางทันตกรรมนั้น สอดคล้องกับการศึกษาของดวงเดือน พันธุมนาวิน ซึ่งวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรมว่าผู้ที่อยู่ในสถานการณืเดียวกัน หรือสถานการณืที่คล้ายกันแต่ยังมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ย่อมมีสาเหตุที่สำคัญจากจิตใจ ได้แก่ การมีบุคลิกภาพ แรงจูงใจ การให้คุณค่า(ค่านิยม) ตลอดจนสติปัญญา และสุขภาพจิตที่แตกต่างกัน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2539, หน้า 7) ดังนั้นทันตบุคลากรควรให้ความสนใจ เพื่อลดความกังวลและความกลัวของนักเรียนที่มีความเครียด โดยอาจเป็นการให้บริการที่เป็นการส่งเสริมป้องกันให้มากขึ้น และนักเรียนที่ได้รับบริการทางทันตกรรมด้านการส่งเสริมป้องกัน ในช่วงเป็นนักเรียน

มัธยมศึกษาจะมีความพึงพอใจ และให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปาก ทั้งการรู้จัก รู้สึก และให้คุณค่าต่อการปฏิบัติสูงกว่านักเรียนกลุ่มอื่นๆ

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าประสบการณ์ทางทันตกรรมของนักเรียน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากดังนี้

ก. ประสบการณ์โดยตรง นักเรียนที่เคยมีประสบการณ์ถอนฟันแท้ แล้วรู้สึกกลัวการถอนฟันมาก ไม่ปรารถนาจะถูกถอนฟันแท้อีก จึงให้ความสนใจในการดูแลสุขภาพช่องปากมากขึ้น คิดว่าช่องปากเป็นอวัยวะที่มีความสำคัญที่จะต้องดูแลเอาใจใส่ให้มาก เพื่อไม่ให้ฟันผุอีก จึงแปรงฟันนานขึ้นและลด หรือหลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารรสหวาน โดยเฉพาะลูกอมที่เคยรับประทานมากเมื่อครั้งเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปัจจุบันก็เลิกได้ หรือเลียงให้มากที่สุด นักเรียนบางคนที่เคยมีประสบการณ์ถอนฟันน้ำนมตั้งแต่อยู่ชั้น ป.5 - ป.6 เพราะว่าฟันน้ำนมซี่นั้นๆ ผุ ก็คิดว่าไม่อยากให้มีฟันผุอีก จึงลดการรับประทานอาหารหวานลง และแปรงฟันนานขึ้น ต่อมาเมื่อรู้สึกว่ามีอาการเสียวฟันในบางครั้ง และต้องกระຈกดูพบฟันตนเองผุ มีจุดสีดำ และต้องไปอุดฟันแท้ ร่วมกับได้รับคำแนะนำในการดูแลช่องปากจากทันตบุคลากรอีก จึงตัดสินใจเลิกรับประทานลูกอม เลี่ยงการรับประทานอาหาร หรือขนมรสหวานและการแปรงฟันก็ใช้เวลานานขึ้นมาก

ส่วนประสบการณ์ทางทันตกรรมที่เกี่ยวกับการอุดฟัน หรือการรักษาทางทันตกรรม อื่นๆ มีส่วนเกี่ยวข้องการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากคือ ทำให้นักเรียนรู้สึกว่าการไปรับบริการทางทันตกรรมไม่ใช่เป็นสิ่งที่น่ากลัว และควรไปรับบริการตั้งแต่ในระยะเริ่มเป็นโรค โดยเฉพาะการบริการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมป้องกัน เช่น การเคลือบฟัน การเคลือบฟลูออไรด์ นักเรียนจะรู้สึกว่านอกจากไม่เจ็บแล้วฟันตนเองยังได้รับการเสริมภูมิคุ้มกันไม่ให้ผุได้ง่าย แต่อย่างไรก็ตามนักเรียนที่ผู้ปกครองมีรายได้น้อย จะรู้สึกไม่อยากไปรับบริการทางทันตกรรมถ้าไม่จำเป็น เพราะไม่อยากให้ผู้ปกครองเสียเงินค่ารักษาเพราะนักเรียนกลุ่มนี้คิดว่าการทำฟันเสียค่าใช้จ่ายสูง แต่นักเรียนที่มีความเครียด แม้ว่าจะต้องไปรับบริการทางทันตกรรมบ่อย ๆ ก็ยังมีความกลัวต่อการรับบริการทางทันตกรรมอยู่ โดยเฉพาะการถอนฟัน นักเรียนที่มีความเครียดจะให้ความรู้สึกเกี่ยวกับการถอนฟันว่าน่ากลัวมาก

ข. ประสบการณ์โดยอ้อม ประสบการณ์ทางอ้อมเกี่ยวกับการบริการทางทันตกรรม ก็มีผลต่อความรู้สึกและการรู้จัก หรือการให้คุณค่าของนักเรียนด้วยกล่าวคือ นักเรียนที่เคยเห็นญาติพี่น้องได้รับการถอนฟัน เช่น เห็นน้องไปถอนฟัน และน้องบอกว่าถอนฟันเจ็บมาก เจ็บตอนดิยชา หรือบางคนบอกว่าเจ็บตอนถอนฟัน ก็จะเกิดความรู้สึกกลัวการถอนฟัน แล้วก็เกิดการรู้จักว่าจะต้องดูแลช่องปากให้ดี เพื่อจะได้ไม่ถูกถอนฟัน ประสบการณ์ทางอ้อมเกี่ยวกับการได้รับบริการทางทันตกรรมแล้วทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี ได้แก่ การที่ผู้ปกครองไปรับบริการทางทันต

กรรมบ่อยๆ แล้วทำให้ผู้ปกครองมีสุขภาพช่องปากที่ดี ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับโรคในช่องปาก ก็จะมีผลทำให้นักเรียนซึ่งเป็นบุตรอยากไปรับบริการทางทันตกรรมสม่ำเสมอด้วยเช่นกัน เพราะนักเรียนคิดว่า การไปตรวจสุขภาพช่องปากอย่างสม่ำเสมอจะได้ไม่ต้องมีปัญหาในช่องปาก ไม่ต้องปวดฟัน และจะได้ไม่ต้องถอนฟัน

1.5 การอภิปรายผลการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมทัศนสุขภาพของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1.5.1 โครงการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันโรงเรียน

งานทันตสาธารณสุขระดับประเทศ ได้ดำเนินโครงการแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน ในเด็กนักเรียนประถมศึกษาทุกโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการมาหลายปีแล้ว แต่เมื่อนักเรียนจบหลักสูตรประถมศึกษาแล้วและหากได้เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนรัฐบาลแล้ว ปรากฏว่าในภาคการศึกษาแรกของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีนักเรียนบางคนนำแปรงสีฟัน ยาสีฟันมาแปรงที่โรงเรียน แต่ปฏิบัติได้ไม่นานก็เลิกปฏิบัติ ในการศึกษานี้ศึกษาในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จึงไม่มีนักเรียนที่แปรงฟันหลังอาหารกลางวันที่โรงเรียนเลย ซึ่งนักเรียนให้เหตุผลว่าอายเพื่อน ไม่มีอุปกรณ์ ไม่สะดวกในการนำเอาแปรงสีฟันยาสีฟันมาโรงเรียน เพราะเฉพาะหนังสือก็มีมากแล้ว เวลาไม่พอ ไม่มีกิจกรรมกลุ่มถ้าไม่มีใครแปรงแล้วแปรงคนเดียวมันก็ดูเด่นเกินไป และเหตุผลที่นักเรียนอายเพื่อน ๆ เพราะนักเรียนคิดว่า การแปรงฟันเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่อยากให้ใครๆ เห็น ไม่อยากให้เพื่อนๆ เข้าใจผิด เพราะเพื่อนๆ จะล้อว่าไม่ได้แปรงฟันตอนเช้าหรือเปล่าถึงได้มาแปรงฟันตอนกลางวัน ไม่อยากให้เพื่อนๆ ดูว่าเราแปรงฟันเป็นอย่างไร กลัวเพื่อนๆ จะล้อว่าเราแปรงฟันไม่สะอาด แปรงไม่ถูกวิธี หรือไม่อยากให้เพื่อนๆ คิดว่า เรามีกลิ่นปากหรือเปล่าถึงต้องแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน จึงสอดคล้องกับการศึกษาของปริยดา จิรกุลพัฒนา ที่กล่าวว่าวัยรุ่นบางคนให้คุณค่าต่อสุขภาพในระดับค่อนข้างสูง แต่มีพฤติกรรมสุขภาพไม่แตกต่างจากวัยรุ่นที่ให้คุณค่าต่อสุขภาพต่ำทั้งนี้เพราะกลุ่มเพื่อน การเอาอย่างเพื่อน และความต้องการการยอมรับจากกลุ่ม เป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมสุขภาพของวัยรุ่น (ปริยดา จิรกุลพัฒนา, 2536, หน้า 59)

แม้ว่านักเรียนหลาย ๆ คนจะให้ความเห็นว่า ควรมีการแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน หากมีเวลาพอด้วยเหตุผลว่า ฟันได้ใช้งานมานานแล้ว ก็ควรจะรักษาทำความสะอาดให้ดี ควรจะแปรงเพื่อเพิ่มความมั่นใจ ควรจะแปรงเพราะหลังพักเที่ยงก็เรียนหนังสืออีกนาน นักเรียนให้ข้อเสนอแนะว่า หากจะให้ให้นักเรียนแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน ทางโรงเรียนควรมีส่วนร่วมในกิจ

กรรมนี้ เพื่อให้นักเรียนทำกันเป็นกลุ่มเป็นห้อง ๆ และมีคะแนนสำหรับนักเรียนที่แปร่งฟันได้ถูก ต้อง ควรจัดสถานที่แปร่งฟันให้มิดชิด และมีมากพอเพราะวัยรุ่นมีความอายไม่ยอมทำในที่โล่งๆ ที่มีคนมองเห็น ซึ่งความคิดของนักเรียนในการศึกษานี้ต่างจากการศึกษาของเพ็ญแข ลากยัง และ ประเทือง แสงสุวรรณ (2536, หน้า 9-18) ที่ศึกษาในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6 โดยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นที่ไม่สามารถแปร่งฟันที่โรงเรียนได้เพราะไม่มีเวลา มีเพียงร้อยละ 24.6 ที่ตอบว่าสามารถแปร่งฟันที่โรงเรียนได้

จะเห็นว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งจัดเป็นวัยรุ่นตอนต้นมีความต้องการ การยอมรับ จากเพื่อนๆ และเป็นวัยที่เพื่อนมีอิทธิพลมากที่สุด เป็นวัยแห่งการสร้างลักษณะเฉพาะกลุ่ม มีคุณค่าของกลุ่ม คิดทดลองทำสิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน และเป็นวัยแห่งการคิดอย่างมีเหตุผลมีระบบ พิจารณาตามแนวคิดที่เป็นหลักของตน มีความสามารถเรียนรู้ทักษะต่างๆ ได้ดี เป็นวัยแห่งการสร้างทัศนคติที่ดีงาม เป็นวัยที่เหมาะสมในการศึกษาพัฒนาความสามารถในทุกๆ ด้าน (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2540, หน้า 330-385) ดังนั้นหากจะมีโครงการแปร่งฟันหลังอาหารกลางวันในโรงเรียน จึงควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและยอมรับ ซึ่งนักเรียนต้องการให้โรงเรียนมีส่วนร่วม ในการทำกิจกรรมนี้ด้วย ในการทำโครงการแปร่งฟันหลังอาหารกลางวัน ในกลุ่มนักเรียนมัธยมจึง ควรเน้นทั้งการปฏิบัติให้ถูกต้องเป็นประจำและเน้นที่การให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่นักเรียน ด้วย เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญ ให้คุณค่าและมีทัศนคติที่ดีต่อการดูแลสุขภาพช่องปาก เพื่อให้ นักเรียน มีความมั่นใจว่าตนเองสามารถแปร่งฟัน ได้ถูกต้องหรือถูกวิธี ซึ่งจะสามารถป้องกันการเกิด กลิ่นปากได้ และยังสามารถป้องกันการเกิดโรคฟันผุและ เหงือกอักเสบได้ด้วย ซึ่งการศึกษาของยู พิน สงัไพศาลที่ได้ทำการศึกษาในนักเรียนอายุ 15-17 ปี โดยใช้วิธีสอนแบบให้นักเรียนมีส่วนร่วม และมีขั้นตอนเพื่อให้นักเรียนเกิดความตระหนัก (Self-awareness) ในตนเองเกี่ยวกับการแปร่งฟัน พบว่านักเรียนสามารถพัฒนาทักษะการแปร่งฟันเพื่อควบคุมแผ่นคราบฟันได้ดีกว่าวิธีสอนแบบ สาธิตการแปร่งฟัน ซึ่งเป็นวิธีการสอนที่เคยใช้กันมาแต่เดิม (Songpaisan, 2000, pp. 49-50) และ ประการสำคัญโครงการแปร่งฟันหลังอาหารกลางวันจะไม่สำเร็จหากไม่สามารถทำให้เกิดพฤติกรรมกลุ่ม เพราะวัยรุ่นให้ความสำคัญต่อสังคม และการยอมรับจากเพื่อนมากเป็นพิเศษ

ในการแปร่งฟันหลังอาหารกลางวันที่บ้านนั้น นักเรียนส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด ก็ไม่ได้แปร่งฟันหลังอาหารกลางวันที่บ้านด้วย โดยนักเรียนให้เหตุผลว่าไม่ค่อยมีเวลาว่าง ไม่ค่อย ได้อยู่บ้านในช่วงกลางวัน และผู้ปกครองของนักเรียนส่วนใหญ่ก็ไม่ได้แปร่งฟันหลังอาหารกลางวันเช่นกัน มีนักเรียนบางคนที่ไม่แปร่งฟันหลังอาหารกลางวันในวันหยุด นักเรียนเหล่านี้ให้ข้อมูลว่า คุณแม่แปร่งฟันวันละ 2-3 ครั้ง บางครั้งก็แปร่งฟันตอนกลางวันด้วย จะเห็นว่าการที่นักเรียนจะรู้

สื่ออยากแปรงฟันหรือเห็นความสำคัญของการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันในวันหยุดนั้น ผู้ปกครองที่ปฏิบัติให้ดีๆ เห็นเป็นประจำจะเป็นปัจจัยชักนำให้นักเรียนปฏิบัติตามด้วย

1.5.2 โครงการส่งเสริมทันตสุขภาพในโรงเรียน

นักเรียนคิดว่าหากจะดำเนินโครงการส่งเสริมทันตสุขภาพในโรงเรียน กิจกรรมที่ควรจะมีได้แก่การให้บุคคลที่มีความรู้มากในเรื่องนั้นๆ เช่นเรื่องเกี่ยวกับช่องปาก ก็ควรจะเป็นทันตแพทย์มาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียนเป็นบางครั้ง เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ที่ถูกต้อง ควรมีการสอน และการสาธิตการแปรงฟันที่ถูกวิธีให้ดูบ่อยๆ เพื่อให้นักเรียนสามารถทำได้ถูกต้อง ควรมีการจัดบอร์ดเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพช่องปาก ควรมีการจัดกิจกรรมรณรงค์ เช่น มีการประกวดฟันสวย สุขภาพฟันดี มีการตอบปัญหาทางทันตสุขภาพ มีบริการการตรวจสุขภาพช่องปากให้นักเรียนเป็นครั้งคราว และควรมีกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้ออกไปดูงานนอกสถานที่บ้าง เช่น มีค่ายสุขภาพฟันดี เป็นต้น ส่วนการแปรงฟันก็ควรให้ฝึกปฏิบัติทำกันเป็นกลุ่มๆ มีสถานที่แปรงฟันที่มิดชิดและมีเพียงพอ มีการฝึกเขียนเมตลีเพื่อทดสอบว่านักเรียนแปรงฟันได้ถูกต้อง และสะอาดมากน้อยแค่ไหน

จากความคิดเห็นของนักเรียนดังกล่าวมาจะเห็นว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นใช้ประสบการณ์เดิม เมื่อครั้งเคยแปรงฟันหลังอาหารกลางวันที่โรงเรียนในขณะที่อยู่ชั้นประถมศึกษา รวมกับความคิดที่เป็นความต้องการของวัยรุ่น โดยนักเรียนคิดว่าตนเองยังมีความรู้เกี่ยวกับสุขภาพช่องปาก ซึ่งก็สอดคล้องกับการให้คุณค่าที่เป็นการรู้จักเกี่ยวกับปัญหาในช่องปาก ซึ่งนักเรียนยังมีความรู้ไม่เพียงพอในหลาย ๆ เรื่อง แม้การแปรงฟันที่นักเรียนปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ก็ยังมีนักเรียนเป็นจำนวนมากที่ไม่แน่ใจว่าตนเองแปรงฟันถูกวิธีหรือไม่ จึงไม่อยากให้เพื่อนๆ เห็นวิธีการแปรงฟันของตนเอง เพราะอายเพื่อนๆ ไม่อยากให้เพื่อนๆ ล้อ วัยรุ่นจึงต้องการความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในสิ่งที่ตนเองเคยปฏิบัติ และยังคงปฏิบัติอยู่คือวิธีการแปรงฟัน โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับโรคเหงือกอักเสบ ซึ่งนักเรียนเกือบทั้งหมดบอกว่าไม่ทราบสาเหตุที่แท้จริง จึงไม่มีความรู้ว่าจะป้องกันโรคนี้ได้อย่างไร ดังนั้นวิชาสุขศึกษาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นควรมุ่งเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับโรคในช่องปากและการดูแลช่องปากอย่างถูกวิธีด้วย เพื่อให้เด็กเกิดความมั่นใจในการดูแลสุขภาพช่องปากของตนเอง และเมื่อนักเรียนมีความมั่นใจว่าตนเองแปรงฟันได้ถูกต้องแล้ว อาจจะลดความกังวลเกี่ยวกับการอายเพื่อนๆ กลัวเพื่อนๆ จะรู้ว่าตนเองแปรงฟันไม่ถูกวิธี หรือกลัวเพื่อนๆ จะรู้ว่าตนเองมีปัญหาในช่องปาก เป็นต้น

และจะเห็นว่าความคิดเห็นของนักเรียนก็สอดคล้องกับหลักการส่งเสริมสุขภาพ แนวใหม่ ที่ต้องการการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและจริงจังจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ โรงเรียน ผู้ปกครอง และตัวนักเรียน ร่วมกันคิดเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานที่มีความเป็นไปได้มากที่สุด ซึ่งจากการที่นักเรียนได้แสดงความรู้สึกรู้สึก หรือการให้คุณค่าเกี่ยวกับสุขภาพช่องปากของตนเอง ดังผลการศึกษาที่กล่าวไว้ในบทที่ 4 จะเห็นว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น หรือวัยรุ่นตอนต้น มีความรู้ความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลสอดคล้อง หรือมีระบบพิจารณาตามแนวคิดที่เป็นหลักของตน จึงเป็นวัยที่เหมาะสมในการให้การศึกษาค้นคว้าพัฒนาความสามารถในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านสุขภาพและ สุขภาพช่องปาก เพื่อให้เด็กนักเรียนมีทัศนคติที่ดี ให้คุณค่าต่อสุขภาพ และสุขภาพช่องปากที่ถูกต้อง และมีพฤติกรรมด้านสุขภาพ สุขภาพช่องปากที่ถูกต้อง เพื่อจะได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความมั่นใจในตนเอง และดูแลสุขภาพของตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

1.5.3 การปฏิบัติ หรือการดำเนินงานของทันตบุคลากรในคลินิกทันตกรรม และในชุมชน

(1). การปฏิบัติงานของทันตบุคลากรในคลินิกทันตกรรม

จากผลการศึกษาการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปาก ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 4 จะพบว่าในด้านความรู้คิดของนักเรียนนั้น มีประเด็นที่ทันตแพทย์หรือทันตภิบาล ผู้ให้บริการรักษาทางทันตกรรมควรพิจารณา 4 ประการ ได้แก่

ก. เกี่ยวกับการให้บริการรักษาทางทันตกรรม จะเห็นว่านักเรียนมีความรู้สึกที่ไม่ดี หรือกลัวมากเกี่ยวกับการถอนฟัน นักเรียนกลัวเจ็บขณะฉีดยาชา และขณะถอนฟัน กลัวที่จะเห็นเลือดออกแม้จะเป็นเลือดที่ฝืดกึ่งที่ใช้กดหลังการถอนฟัน และกลัวในขณะที่ตนเองเป็นคนไข้โดยตรง หรือที่คนอื่น ๆ เฝ้าให้ฟังหรือเห็นคนอื่น ๆ ถอนฟัน จึงเป็นความรู้สึกของนักเรียนที่เคยมีประสบการณ์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมตั้งแต่ยังเป็นเด็กวัยประถมศึกษา และสอดคล้องกับความเห็นของสแตนฟอร์ด ที่กล่าวว่าประสบการณ์ในวัยเด็กที่เกี่ยวกับความเจ็บปวด ทำให้มีผลต่อความรู้สึกและความคาดหวัง ที่เกี่ยวกับความเจ็บปวดในปัจจุบันของวัยรุ่น (Stanford, et al, 1998, pp. 119-123) ดังนั้นทันตบุคลากรควรปฏิบัติต่อเด็ก เพื่อให้เด็กเกิดความวิตกกังวลหรือความกลัวและความเจ็บให้น้อยที่สุด และหากสามารถทำได้ควรสร้างภาพพจน์ที่ดี เกี่ยวกับการรับบริการทางทันตกรรม ให้แก่เด็กด้วย เช่น อาจให้การส่งเสริมป้องกัน แก่เด็ก ๆ ก่อน เพื่อให้เด็กคุ้นเคยกับการรับบริการทางทันตกรรม เช่น ให้บริการเคลือบฟลูออไรด์ หรือขัดฟัน ให้แก่เด็ก ๆ ก่อนในการรับบริการทางทันตกรรมเป็นครั้งแรก เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความประทับใจให้แก่เด็ก และอาจมีรางวัลให้เด็ก ๆ หากเด็กให้ความร่วมมือในการรักษา และหากจะต้องถอนฟันก็ควรใช้ยาชาชนิดทาหรือป้ายบริเวณที่จะฉีดยาชาก่อน และควรอธิบายให้เด็ก ๆ เข้าใจถึงเหตุผลที่จำเป็นต้องเอาฟันซี่นั้น ๆ ออก

ทั้งนี้เพื่อลดความกลัวให้แก่เด็ก รวมทั้งให้คำแนะนำแก่ผู้ปกครองในการดูแลเด็กหลังการถอนฟัน เช่นคอยให้รับประทานยาแก้ปวด ก่อนที่จะหายชา เพื่อป้องกันมิให้เด็กมีอาการปวดหรือยาชาหมดฤทธิ์แล้ว และมีให้ผู้ปกครองเอาเรื่องการถอนฟันมาเป็นการขู่เด็ก เมื่อเด็กรับประทานนมหวาน หรือไม่แปรงฟันเป็นต้น เมื่อเด็กมีประสบการณ์ในด้านบวกต่อการบริการรักษาทางทันตกรรม ก็จะเติบโตเป็นวัยรุ่น หรือผู้ใหญ่ที่มีความรู้ความเข้าใจ และมีทัศนคติที่ดีต่อสุขภาพช่องปากของตนเอง

ข. เกี่ยวกับการให้ทันตสุขศึกษาแก่นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น หรือวัยรุ่นตอนต้นนั้น ควรนำความรู้สึกนึกคิดหรือการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากของวัยรุ่น มาพิจารณาช่วยกันด้วยกล่าวคือ

- นักเรียนประเมินปัญหาสุขภาพช่องปากของตนเองโดยใช้ อาการและลักษณะที่ปรากฏให้เห็น และนักเรียนชอบส่องกระจกเป็นประจำ ดังนั้นควรสอนให้นักเรียนสามารถตรวจสุขภาพช่องปากของตนเองได้ถูกต้อง เพื่อให้นักเรียนทราบปัญหาสุขภาพช่องปากของตนเองตั้งแต่ในระยะเริ่มแรกที่ยังมองไม่เห็นซึ่งจะยังไม่มีอาการปรากฏ

- นักเรียนประเมินการทำความสะอาดช่องปากโดยใช้ กลิ่นปาก หรือ การหายใจหวน หรือ ความรู้สึกสดชื่น จึงควรแนะนำ และส่งเสริมให้นักเรียนประเมินการทำความสะอาดช่องปากโดยดูจากแผ่นคราบฟัน ดังนั้นทันตบุคลากรควรจะสอนให้นักเรียนรู้จักลักษณะของแผ่นคราบฟัน วิธีตรวจสอบ และกำจัดแผ่นคราบฟันเพื่อให้นักเรียนสามารถปฏิบัติได้เป็นประจำ ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่ก็เคยได้ทดลองเคี้ยวเม็ดสี เพื่อทดสอบประสิทธิภาพของการแปรงฟันในขณะที่เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และนักเรียนก็รู้ว่าหากบริเวณใดติดสีแสดงว่าบริเวณนั้นแปรงฟันไม่สะอาด

- นักเรียนเกือบทั้งหมดบอกว่าไม่ทราบสาเหตุที่แท้จริงของโรคเหงือกอักเสบ และยังให้ความหมายเกี่ยวกับลักษณะของโรคเหงือกอักเสบแตกต่างจากทันตแพทย์ ดังนั้นจึงควรสอนให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสาเหตุ การป้องกัน และการรักษาโรคเหงือกอักเสบ ซึ่งเป็นโรคที่พบในวัยรุ่นส่วนใหญ่อยู่แล้ว

ค. เกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทันตสุขภาพแก่คนไข้ หรือการพัฒนาทักษะส่วนบุคคลให้แก่คนไข้ที่เป็นวัยรุ่น โดยเฉพาะวัยรุ่นตอนต้นจะต้องพิจารณาปัจจัยที่มีผลต่อการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากของวัยรุ่นด้วยอันได้แก่ เพศ ระดับชั้นของผู้ปกครอง ประสบการณ์ทางทันตกรรมของวัยรุ่น ลักษณะที่อยู่อาศัยของวัยรุ่น และบุคลิกภาพของวัยรุ่นด้วย เพื่อให้การพัฒนาทักษะส่วนบุคคลสามารถดำเนินการได้ และวัยรุ่นสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทันตสุขภาพได้แบบถาวร

ค. การให้บริการทันตกรรมป้องกันแก่นักเรียนมัธยมตอนต้น ควรเน้นที่การฝึกปฏิบัติให้ถูกต้องเป็นประจำในการดูแลสุขภาพช่องปาก เพื่อให้นักเรียนเกิดความมั่นใจตนเองก่อน แล้วจึงค่อยเพิ่มความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพช่องปากของนักเรียน ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าไม่แน่ใจว่าตนเองแปรงฟันได้ถูกวิธีหรือไม่ จึงไม่ยอมให้เพื่อน ๆ เห็นเพราะกลัวเพื่อนๆ ล้อ ดังนั้นเมื่อนักเรียนสามารถแปรงฟัน หรือ ใช้อุปกรณ์ทำความสะอาดช่องปากชนิดต่างๆ ได้อย่างถูกต้องแล้วได้รับความรู้เพิ่มเติม ก็จะทำให้นักเรียนให้คุณค่าที่ดีทั้งคุณค่าต่อการปฏิบัติ คุณค่าที่เป็นความรู้สึก และคุณค่าด้านความรู้ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพช่องปากที่ถูกต้อง และยั่งยืน

ดังนั้นนักเรียนที่เคยมีปัญหาด้านทันตสุขภาพมาก และเคยได้รับแต่บริการรักษาทางทันตกรรมแบบฉุกเฉิน หากได้รับความรู้ด้านการส่งเสริมป้องกันทันตสุขภาพทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมทันตสุขภาพที่ดี ดูแลช่องปากที่ดีขึ้นมีความรู้สึกที่ดีต่อการได้รับบริการทางทันตกรรม และให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากที่ดีทั้งการรู้จัก รู้สึก และรู้คุณค่าของการปฏิบัติที่เกี่ยวกับช่องปาก ทำให้คาดการณ์ได้ว่าอนาคตนักเรียนจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ที่ใส่ใจต่อการดูแลสุขภาพและสุขภาพช่องปาก ก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี

(2). การปฏิบัติงานของทันตบุคลากรในชุมชนหรือในการดำเนินการส่งเสริมป้องกันทันตสุขภาพแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนในชุมชน

การส่งเสริมทันตสุขภาพในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในการดำเนินงานทันตบุคลากรควรพิจารณาประเด็นต่างๆ ดังนี้

ก. การให้ความสำคัญต่อสุขภาพช่องปากของวัยรุ่น

แม้ว่าวัยรุ่นจะให้ความสำคัญต่อสุขภาพเป็น 3 มิติ แต่วัยรุ่นส่วนใหญ่เน้นให้ความสำคัญมากในมิติทางสังคม โดยวัยรุ่นคิดว่าหากมีสุขภาพช่องปากที่ดีจะทำให้เข้ากับผู้อื่นได้ง่ายง่ายโดยเฉพาะเข้ากับเพื่อนๆ ได้ดี เพื่อนๆ ยอมรับ ภูมิใจในสายตาของเพื่อนๆ หรือมีบุคลิกภาพที่ดีมีคนชื่นชมว่ามีฟันสวย ฟันขาว เรียงสวยงาม และไม่มิกลิ้นปาก ดังนั้นวัยรุ่นจะดูแลช่องปากโดยมีเป้าหมายคือ เพื่อไม่ให้มิกลิ้นปากและให้มีลักษณะที่ปรากฏให้ผู้อื่นดูดีหรือมีบุคลิกภาพที่ดี วัยรุ่นจึงทำความสะอาดช่องปากเพื่อให้ช่องปากไม่มีกลิ่นปาก มีกลิ่นหอมสดชื่น เป็นอันดับแรกรองลงมาคือ เพื่อให้ฟันไม่ผุ ไม่มีปัญหาในช่องปากวัยรุ่นอยากมีฟันสวยเหมือนฟันคาราหรือคนที่โฆษณายาสีฟัน ซึ่งแสดงว่าการโฆษณาต่างๆ โดยเฉพาะการโฆษณาผ่านสื่อทางโทรทัศน์มีอิทธิพลต่อความรู้สึกของวัยรุ่นมาก เพราะการโฆษณามีให้เห็นบ่อยครั้ง

ข. ความรู้สึกของวัยรุ่นที่เกี่ยวกับสุขภาพช่องปาก

วัยรุ่นเป็นวัยที่เพื่อนมีอิทธิพลมาก วัยรุ่นจะมีความรู้สึกและปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของเพื่อน ๆ เข้ากับเพื่อน ๆ ได้ หรือให้เป็นที่ชื่นชอบของเพื่อน ๆ วัยรุ่น ไม่ชอบทำสิ่งที่แปลกหรือเด่นไปจากเพื่อนๆ เพราะกลัวเพื่อนๆ ล้อ มีความอายไม่ยอมให้เพื่อนๆ ทราบปัญหาในช่องปากของตนเอง ไม่อยากให้เพื่อน ๆ ทราบว่าตนเองแปรงฟันไม่ถูกวิธี ดังนั้นหากจะทำโครงการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันที่โรงเรียน ควรจะมีการปรับเปลี่ยนการให้คุณค่า (Value-clarification) หรือ การสร้างค่านิยมใหม่เพื่อให้นักเรียนรู้สึกว่าการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันเป็นสิ่งจำเป็นที่ควรปฏิบัติอยู่เป็นประจำทั้งที่โรงเรียน และที่บ้าน จึงจะทำให้ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นให้ความร่วมมือในการแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน

การดำเนินงานเพื่อการส่งเสริมสุขภาพช่องปากในชุมชน มีข้อควรพิจารณาดังนี้

1) ผู้ปกครองมีส่วนอย่างมากในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การดูแลสุขภาพช่องปากของวัยรุ่น โดยผู้ปกครองที่คอยเตือนให้นักเรียนทำความสะอาดช่องปากอย่างสม่ำเสมอ คอยควบคุมการรับประทานอาหารหรือขนมที่มีรสหวาน ตั้งแต่ในวัยเด็กจะทำให้เด็กดูแลสุขภาพช่องปากด้วยตนเองดีขึ้นในวัยรุ่น และให้คุณค่าหรือเห็นความสำคัญของการดูแลสุขภาพช่องปากให้ถูกต้อง และการที่ผู้ปกครอง และบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัวปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีในการดูแลสุขภาพช่องปาก จะมีผลให้วัยรุ่นปฏิบัติตามผู้ปกครองหรือบุคคลในครอบครัวด้วย ดังนั้นผู้ปกครองหรือครอบครัวควรมีส่วนในการสนับสนุนและส่งเสริมการดูแลสุขภาพช่องปากของวัยรุ่นให้ดีขึ้น การดำเนินงานส่งเสริมทันตสุขภาพในโรงเรียนหรือชุมชน จึงควรให้ผู้ปกครองหรือครอบครัวมีส่วนร่วมคิดหรือร่วมดำเนินการด้วยด้วย

2) บุคลิกภาพหรือลักษณะส่วนบุคคลของนักเรียน เป็นสิ่งที่ทันตบุคลากรควรนำมาพิจารณาในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียนด้วย กล่าวคือ นักเรียนที่มีผลการเรียนดีจะให้คุณค่าด้านความรู้คิดมากกว่านักเรียนที่มีผลการเรียนอ่อน แต่นักเรียนที่มีผลการเรียนอ่อนหากฝึกปฏิบัติอยู่เป็นประจำก็จะให้คุณค่าของการปฏิบัติมากขึ้น ให้ความสำคัญของการดูแลสุขภาพช่องปากอย่างสม่ำเสมอมากขึ้น และนักเรียนที่มีอุปนิสัยร่าเริงเปิดเผยและกล้าแสดงออกก็จะให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปาก ด้านความรู้สึกและด้านการปฏิบัติ แตกต่างจากนักเรียนที่มีความเครียดหรือความกลัวต่อการบริการรักษาทางทันตกรรม

3) นักเรียนที่ได้รับการสอนวิธีการดูแลสุขภาพช่องปาก โดยเน้นที่ภาคปฏิบัติจนสามารถปฏิบัติได้เอง ในช่วงเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จะสามารถทำความสะอาดช่องปากอย่างถูกวิธีได้ด้วยความมั่นใจ และรู้สึกมีความชื่นชอบให้คุณค่าที่ดีต่อสุขภาพช่องปากของตนเอง

ดังนั้นการสอนนักเรียนเกี่ยวกับการใช้อุปกรณ์ทำความสะอาดช่องปากชนิดต่างๆ ควรเน้นให้ฝึกภาคปฏิบัติจนนักเรียนมีความมั่นใจตนเองว่าทำได้ถูกต้องหรือถูกวิธี เพื่อนักเรียนจะได้กล้าแปรงฟันหรือใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ร่วมกับเพื่อนๆ ได้อย่างมีความสุขสบายใจ หรือชื่นชอบเพื่อจะได้ปฏิบัติเป็นประจำจนเกิดเป็นนิสัย ชอบการทำความสะอาดช่องปากหรือมีการประเมินการทำความสะอาดช่องปากเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งนักเรียนบางคนก็ให้ความเห็นไว้ว่า ควรมีการสาธิตการแปรงฟันที่ถูกต้อง และควรมีการให้คะแนนคนที่แปรงฟันถูกวิธีด้วย

4) การประเมินปัญหาสุขภาพช่องปากของนักเรียนในชุมชนนั้นไม่ควรประเมินเฉพาะปัญหาทางกายภาพหรือการเกิดโรคในช่องปากเท่านั้น แต่ควรคำนึงถึงปัญหาที่มีผลกระทบต่อสุขภาพทั้ง 3 มิติ คือ มิติทางกายภาพ ทางจิตใจ และทางสังคม เพื่อให้สามารถหาแนวทางการแก้ไขปัญหาสุขภาพช่องปากที่ถูกต้องและเหมาะสม

5) การดำเนินโครงการส่งเสริมทันตสุขภาพในโรงเรียน ควรพิจารณาดำเนินการร่วมกับการส่งเสริมสุขภาพด้านอื่นๆ ไปด้วย เนื่องจากนักเรียนให้คุณค่าต่อสุขภาพ และสุขภาพช่องปากว่ามีความเกี่ยวข้องกันจึงควรมีการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้มีสุขภาพที่สมบูรณ์พร้อมทั้งด้านกายภาพ จิตใจ และสังคม และการดำเนินงานจะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมืออย่างจริงจังจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ ตัวนักเรียน ผู้ปกครอง ครู โรงเรียน ชุมชน และบุคลากรทางสาธารณสุข

ข้อจำกัดในการศึกษาครั้งนี้

1. เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพเฉพาะพื้นที่ ข้อมูลที่ได้ไม่อาจนำไปใช้อ้างอิงในพื้นที่อื่น ที่มีความแตกต่างด้านสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพ และทางสังคมวัฒนธรรมได้

2. การสัมภาษณ์ หรือ สันทนากลุ่มเกี่ยวกับสุขภาพช่องปากเป็นเรื่องกิจกรรมส่วนบุคคล การนำสู่การพูดคุยเพื่อให้ได้ข้อมูลในระดับลึกบางประการทำได้ค่อนข้างยาก ต้องอาศัยการสร้าง ความคุ้นเคยระหว่างผู้ศึกษา และผู้ให้ข้อมูลพอสมควร ซึ่งต้องใช้ทั้งเวลาและทักษะการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายด้วย

3. ในการเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากต้องการนักเรียนที่มีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลายแต่ต้องจำกัดจำนวนนักเรียน ทั้งนี้เพื่อให้การสนทนากลุ่มมีความเหมาะสม แต่ในบางครั้งนักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกไม่สามารถเข้าร่วมการสนทนากลุ่มในวันนั้นคดหมายได้ เช่น ป่วย จึงต้องพิจารณาคัดเลือกนักเรียนที่สำรองไว้เข้าร่วมสนทนากลุ่มแทน ทำให้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมบางประการมีจำนวนนักเรียนน้อย

4. ในการเก็บข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้มีเวลาจำกัดเนื่องจากนักเรียนกำลังอยู่ในระหว่างการสอบภาคปฏิบัติของการสอบไล่ในปลายภาคการศึกษาที่ 2 และจะมีการปิดภาคเรียนเป็นเวลานานอีกทั้งนักเรียนบางคนอาจย้ายสถานศึกษาเพราะกำลังจะเรียนจบระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้ศึกษาจึงมีความจำเป็นต้องเร่งเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลตามต้องการ และไม่ให้มีผลกระทบต่อภาระเรียนของนักเรียน ทำให้การทำความคุ้นเคยกับนักเรียนในบางกลุ่มก่อนการเก็บข้อมูลมีเวลาจำกัด

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรที่จะทำการศึกษาเชิงปฏิบัติการ (Research and Development) โดยให้นักเรียนและผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ เพื่อพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพช่องปากของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น หรือ วัยรุ่นในชุมชน หรือในโรงเรียน ควรจะมีการศึกษาเพื่อหาวิธีการในการปรับเปลี่ยนการให้คุณค่า (Value Clarification) ต่อสุขภาพช่องปากของนักเรียน ทั้งคุณค่าต่อการปฏิบัติ คุณค่าที่เป็นความรู้สึก และคุณค่าที่เป็นการรู้จัก เพื่อให้เกิดการพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพช่องปากที่ยั่งยืน เช่น หากวิธีการในการสร้างค่านิยม หรือปรับเปลี่ยนการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากเพื่อให้นักเรียนอยากแปรงฟันหลังอาหารกลางวันทั้งที่โรงเรียน และที่บ้าน หรือ ให้นักเรียนฝึกประเมินการทำความสะอาดช่องปากโดยการตรวจสอบแผ่นคราบฟัน เพื่อปรับเปลี่ยนการให้คุณค่าของนักเรียน ที่ชอบประเมินการทำความสะอาดช่องปากโดยประเมินจากการมีกลิ่นหอมสดชื่นของยาสีฟัน เป็นต้น ซึ่งในโครงการศึกษาควรมุ่งเน้นด้านการฝึกปฏิบัติให้ถูกก่อนเพื่อให้นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องเป็นประจำ เพื่อเพิ่มความมั่นใจในตนเอง แล้วจึงตามด้วยการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพช่องปากของวัยรุ่น

2. ควรที่จะทำการศึกษาเชิงปฏิบัติการ (Research and Development) โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพช่องปากของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นหรือวัยรุ่นในคลินิกทันตกรรม ทั้งนี้การทดลองดำเนินการ“คลินิกทันตกรรมป้องกันสำหรับวัยรุ่น” ควรนำการให้คุณค่าหรือการให้ความสำคัญต่อสุขภาพช่องปากของวัยรุ่น มาพิจารณาด้วยเพื่อหาวิธีการที่เหมาะสม

3. ผลการศึกษาหลายประเด็นยังต้องการข้อมูลเชิงปริมาณสนับสนุน เพื่อศึกษาให้ทราบถึงระดับของการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปาก และความสัมพันธ์ทางสถิติกับปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปาก เพื่อให้มีความสมบูรณ์ในการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพช่องปากในกลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นต่อไป

4. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อจะได้ทราบความแตกต่างของการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปากในกลุ่มอายุที่แตกต่างกัน
5. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกับนักเรียนที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนในชนบทห่างไกลหรือเปรียบเทียบกับนักเรียนที่ศึกษาเล่าเรียน ในโรงเรียน ที่มีสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน
6. ควรมีการศึกษาเพื่อประเมินปัญหาสุขภาพช่องปาก ของนักเรียนมัธยมศึกษาโดยประเมินปัญหา ทั้งทางด้านกายภาพ ทางจิตใจ และ ทางสังคม เพื่อนำไปสู่การหากลวิธีแก้ไขปัญหามีความถูกต้องเหมาะสม
7. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบ และหาความสัมพันธ์ระหว่างการให้คุณค่าต่อสุขภาพช่องปาก และสภาวะสุขภาพช่องปากของนักเรียน เพื่อให้มีการประเมินทั้งในมุมมองของคนไข้ หรือประชาชน และมุมมองของทันตแพทย์